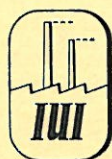

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

INDUSTRIENS SYSSELSÄTTNING
UNDER ÅREN NÄRMEST
EFTER KRIGET

STOCKHOLM 1944

Med denna skrift framlägges ett experiment i samordnad konjunkturbedömning av ett stort antal industrimän, ledarna för ett dussin industriorganisationer samt några ekonomer. Föremålet för detta experiment, nämligen industriens sysselsättning efter kriget, kan synas djärvt valt. Det är alltid vanskligt att ställa en prognos för framtiden, och framtiden är väl sällan svårare att genomsåda än vid övergången från krig till en oviss fred. Experimentet har likväl blivit gjort, därför att det ansetts nödvändigt att — så långt som nu är möjligt — söka klargöra den fråga, som ur ekonomiska och sociala synpunkter framstått som industriproblemet framför andra.

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

I början av år 1943 beslöt industriens utredningsinstitut att upptaga utredningar angående sysselsättningsmöjligheterna på det industriella området efter kriget. Sedan Herr Statsrådet inbjudit representanter för institutet att delta i överläggningar rörande olika efterkrigsproblem, träffades sedermera en överenskommelse, enligt vilken institutet åtog sig att samordna sina utredningar med det utredningsarbete rörande efterkrigsproblemen, som i övrigt planlades.

I en skrivelse till Herr Statsrådet av den 22 april 1943 framlade institutet förslag till en plan för sin medverkan (bilagd). Med åberopande av nämnda skrivelse anmodade Herr Statsrådet i skrivelse av den 7 maj 1943 institutet att verkställa undersökningar rörande

»dels den ungefärliga omfattning i vilken arbetskraft inom skilda industriella områden under olika förutsättningar kan väntas friställd vid upphörandet av nuvarande handelsavspärrning och rustningsproduktion,

dels den omfattning i vilken i här ifrågavarande läge nya arbetstillfällen kunna väntas tillkomma i löpande industriell produktion eller för industriell investeringsverksamhet, som blir möjlig när nuvarande hinder för anläggningsarbeten bortfalla respektive när avsättningsmöjligheterna åter närma sig de för fredsförhållanden normala.»

Sedan sommaren 1943 förflutit under förberedelser för detta utredningsarbete, igångsattes detta enligt de uppgjorda planerna under den följande hösten. Institutet ber härmed att till Herr Statsrådet få överlämna vissa huvudresultat av detta arbete. På grund av uppgiftens stora omfattning samt önskvärdheten att snabbast möjligt kunna framlägga ett resultat, har det härmed överlämnade utredningsresultatet delvis fått en preliminär karaktär. Institutet har för avsikt att, så länge samma problem kvarstå, fullfölja utredningsarbetet och kommer därvid, allteftersom frågor av särskild aktualitet uppkomma, att upptaga dessa till speciell behandling.

Utredningsarbetet har stått under ledning av institutets direktör, docent Ingvar Svenilsson med sekreterare Axel Iveroth, D. H. S., samt fil. lic. Erik Dahmén som närmaste medarbetare.

För att följa utredningsarbetet har institutets styrelse konstituerat sig såsom en industriens efterkrigskommitté under ordförandeskap av direktör Gustaf Söderlund.

Vid utredningsarbetets genomförande har institutet upprättat ett intimt samarbete med vederbörande branschorganisationer. Inom dessa ha i vissa fall bildats särskilda efterkrigskommittéer. Bland de organisationer, som lämnat sin medverkan, må nämnas svenska gruvföreningen, jernkontoret, Sveriges mekaniska verkstädernas förbund, Sveriges järn- och metallmanufaktur-förening, svenska trävaru-exportföreningen, svenska cellulosaföreningen, svenska pappersbruksföreningen, textilrådet, svenska konfektionsfabrikantföreningen, svenska garveriidkareföreningen, svenska skofabrikantföreningen samt Sveriges kemiska industrikontor. Dessa branschorganisationer respektive deras efterkrigskommittéer ha i samverkan med institutets ledning planlagt utredningsarbetet samt utarbetat översikter över sysselsättningsproblemen inom respektive branscher.

Institutet har under utredningsarbetets gång haft förmånen samarbeta med en rad statliga institutioner, bland vilka må nämnas kungl. kommerskollegium, statens arbetsmarknadskommission och statens industrikommission.

Stockholm den 28 januari 1944.

Industriens utredningsinstitut

ERNST WEHTJE.

Ordförande i styrelsen.

I. Industriproduktionens inriktning före kriget.

Som en bakgrund till diskussionen av de framtida sysselsättningsmöjligheterna inom industrien, har det ansetts lämpligt att ge en överblick över industriproduktionens sammansättning och inriktning före kriget. Även om under kriget många förändringar i detta avseende ägt rum, är dock den grundläggande strukturen hos den industriella kapaciteten alltså i sina huvuddrag oförändrad och måste bilda grundvalen för den fortsatta utvecklingen.

Undersökningen av industriproduktionens inriktning före kriget har begränsats till år 1939, som i sina huvuddrag torde kunna representera industriens produktionsinriktning vid slutet av fredsperioden. Upprustningen hade då ännu icke börjat ställa några större anspråk på industriens kapacitet. Denna var i stället i huvudsak fullt utnyttjad för olika fredliga produktionsuppgifter. Önskvärt hade måhända varit att utsträcka analysen till ett flertal år. Men produktionsapparaten befann sig under slutet av 30-talet i så snabb utbyggnad, att det ansetts lämpligt att välja en så sen period som möjligt.

I angivet syfte ha samtliga industriprodukter år 1939 fördelats på huvudsakliga användningsområden. Fördelningen har i flera avseenden endast kunnat genomföras med relativt grov approximation. Resultaten av dessa beräkningar ha sammanställts i tabell 1. På tabell 1 bygga de i texten infogade diagram 1 och 2¹.

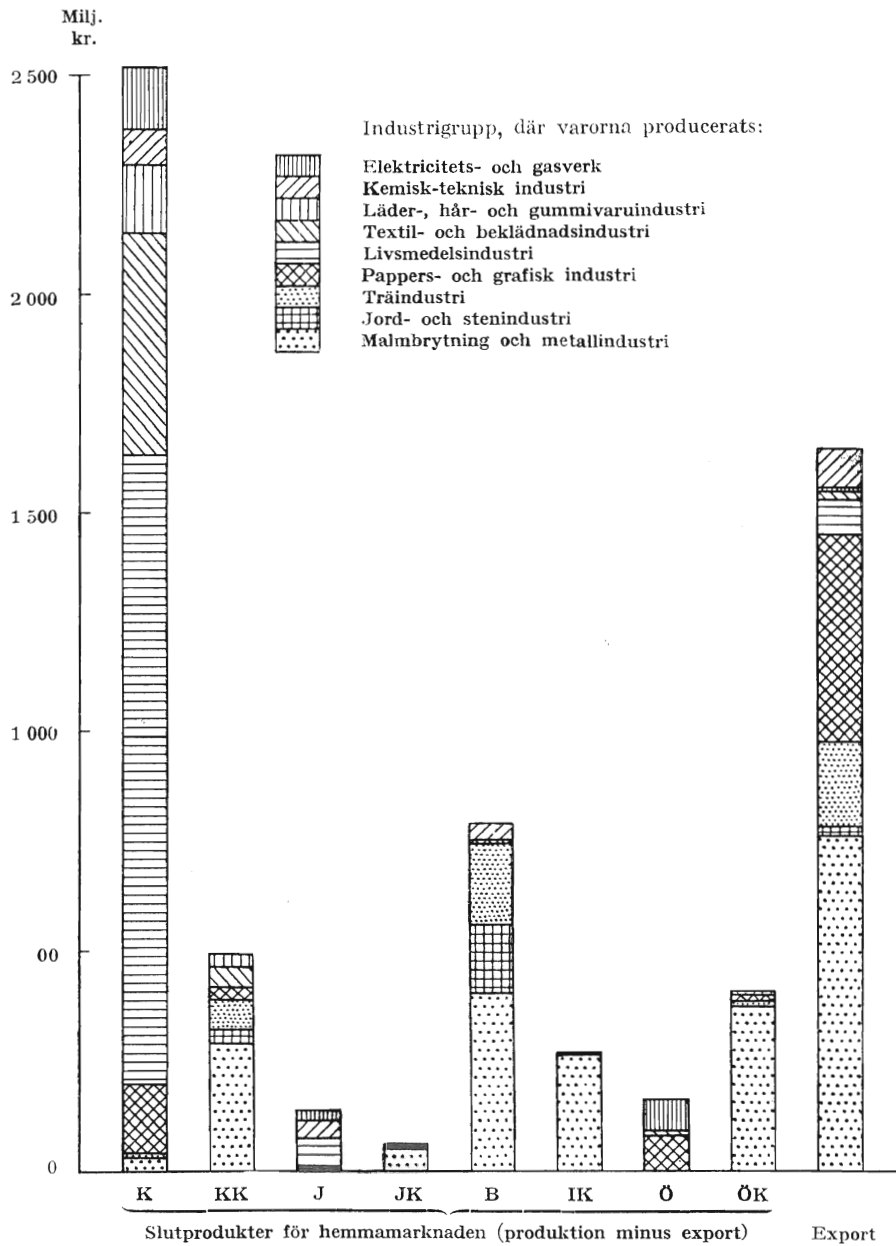
I diagram 1 redovisas de *slutprodukter*, som lämna industrien för att vinna avsättning på olika marknader. De *råvaror och halvfabrikat*, som framställts inom industrien för vidare förädling inom denna, ha däremot uteslutits, då deras värde kan sägas ingå i de slutprodukter, som lämna industrien för avsättning utanför denna. (Storleken av dessa genomgångsposter framgår av diagram 2.) Diagram 1 belyser sålunda *industriens beroende av olika marknader*, dels exportmarknaden och dels olika delar av hemmamarknaden, varvid köparen kan vara den konsumerande allmänheten, jordbruket, byggnadsindustrien, industrien själv — vad gäller maskiner och annat industrikapital — samt slutligen transportväsen, handel m. m., vilka sammanförts till en restgrupp. Diagrammet kan sägas ge en bild av den köpkraftiga efterfråga, som, flytande från olika källor, före kriget gav industrien en i huvudsak fullständig sysselsättning.

¹ Fördelningen har skett enligt i huvudsak samma nyckel, som tillämpats vid de svenska nationalinkomstberäkningarna. Grundmaterialet för dessa beräkningar har ställts till institutets förfogande av aktuarien Einar Dahlgren. — Beträffande beräkningsmetoden må nämnas, att exportvärdena justerats från fob— till fabrikspris.

Tabell 1. Industriens produkter år 1939, fördelade efter användning samt industrigrupp, där varorna producerats.
Milj. kr.

	Gruvor och anrik- nings- verk (I a)	Järn-, stål- och metall- verk (I b)	Verk- stads- in- dustri (I c)	Jord- och sten- in- dustri (II)	Trä- varu- in- dustri (III)	Massa- fabriker och pappers- bruk (IV a)	Grafisk o. annan pappers- industri (IV b)	Livs- medels- industri (V)	Textil- och bekläd- nads- industri (VI)	Läder-, hår- och gummi- varu- industri (VII)	Kemisk- teknisk industri (VIII)	Elektri- citetts- och gasverk (IX)	Samtliga industri- grupper
<i>Slutprodukter för hemma- marknaden:</i>													
Konsumtionsvaror, icke varaktiga (K)	—	—	30·3	—	9·1	1·4	160·5	1 432·5	505·7	153·6	85·4	138·8	2 517·3
Konsumtionsvaror, varak- tiga (KK)	—	—	290·2	33·6	67·4	—	27·9	—	43·7	33·4	—	—	496·2
Summa konsumtionsvaror	—	—	320·5	33·6	76·5	1·4	188·4	1 432·5	549·4	187·0	85·4	138·8	3 013·5
Byggnadsråvaror (B)	—	11·5	392·1	158·7	182·1	3·9	7·1	—	0·5	—	36·0	—	791·9
Industrikapital (IK)	—	—	263·6	3·3	1·1	—	0·4	—	—	—	—	—	268·4
Jordbruksråvaror (J)	—	—	3·1	7·9	—	—	—	64·4	2·3	—	35·5	25·4	138·6
Jordbrukskapital (JK)	—	—	57·0	—	—	—	—	—	1·2	2·9	—	—	61·1
Summa varor för jord- bruket	—	—	60·1	7·9	—	—	—	64·4	3·5	2·9	35·5	25·4	199·7
Övriga råvaror (Ö)	—	—	—	—	—	37·1	42·0	—	7·0	3·7	—	71·9	161·7
Övriga kapitalvaror (ÖK)	—	27·9	345·5	—	12·4	—	15·8	—	6·6	2·0	—	—	410·2
Summa varor för hemma- marknaden	—	39·4	1 381·8	203·5	272·1	42·4	253·7	1 496·9	567·0	195·6	156·9	236·1	4 845·4
<i>Export.</i>	193·9	134·9	433·5	19·7	192·0	468·3	6·0	77·3	20·4	11·2	88·4	0·1	1 645·7
<i>Summa slutprodukter.</i>	193·9	174·3	1 815·3	223·2	464·1	510·7	259·7	1 574·2	587·4	206·8	245·3	236·2	6 491·1
Industriråvaror (exklusive export)	45·8	222·2	393·2	46·4	102·9	86·1	43·5	238·3	214·9	85·0	167·7	36·5	1 682·5

Diagram 1. Industriens produkter år 1939, fördelade efter användning.

ju grunda sig på industriell förädling vid såväl gruvor och järnverk som verkstäder, uppvisa en relativt hög arbetsåtgång i förhållande till produktvärdet. Detta framträder bl. a. för gruppen »varaktiga konsumtionsvaror», där även snickeriindustrien bidrar till att höja arbetsåtgången.

I diagram 2 har inriktningen på olika marknader av produktionen inom de enskilda industrigrupperna närmare belysts.

II. Förskjutningar i industriens sysselsättning under kriget.

Kriget har medfört betydande förskjutningar i den svenska industriproduktionens inriktning. Deras innebörd är alltför välkänd för att här behöva mera ingående karakteriseras. Erinras må endast om följande:

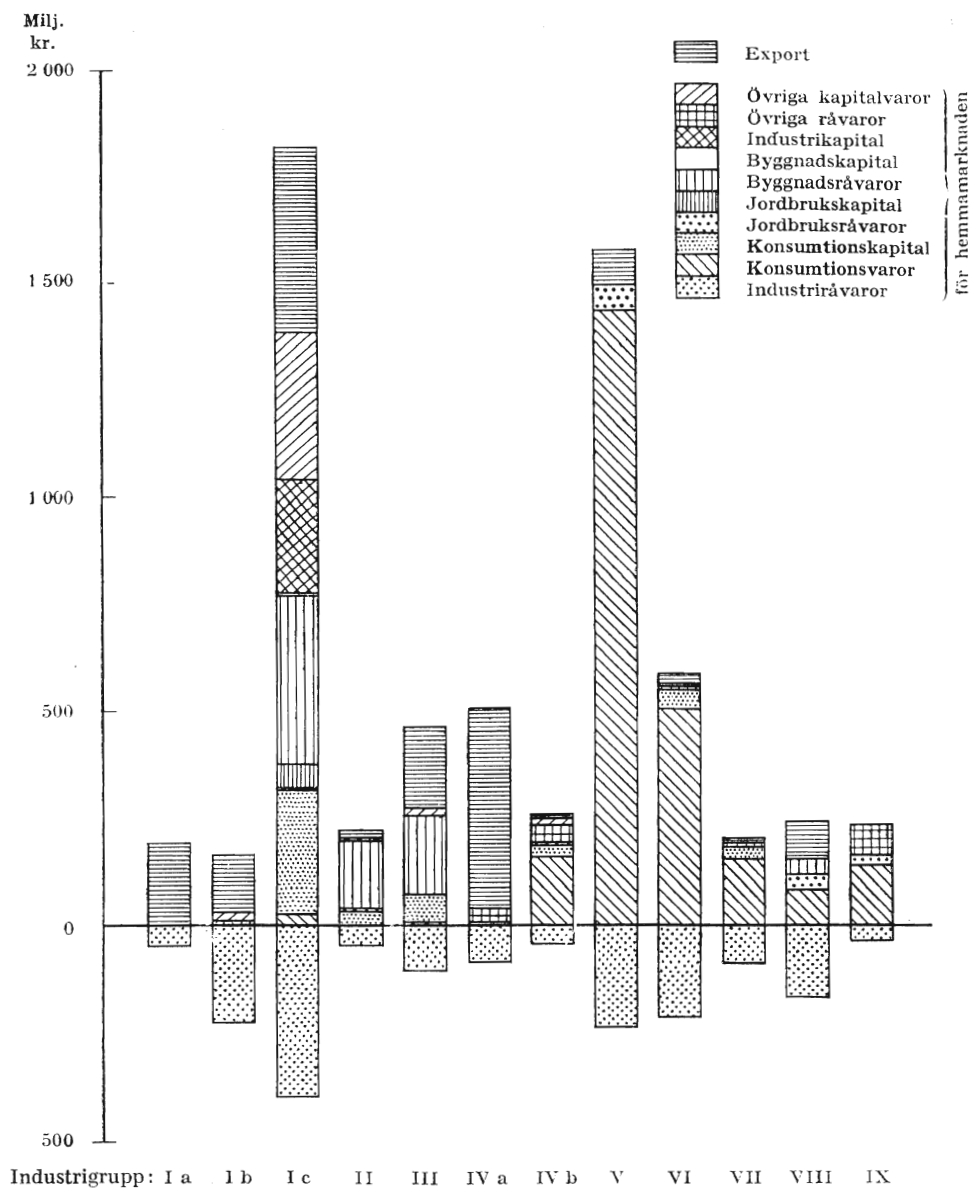
Den begränsade försörjningen med importerade råvaror och bränslen har på vissa områden inskränkt industriens produktionsmöjligheter.

Alla industrier ha direkt eller indirekt blivit berörda därav. Antingen ha knappa importråvaror ingått i deras produktion, eller har ersättningsproduktion begränsat möjligheterna till inhemsk råvaruanskaffning. Bland industrier som särskilt hårt drabbats av sådana svårigheter kunna främst nämnas ett flertal konsumtionsvaruindustrier, textil-, läder-, gummivaruindustri m. fl., medan exempelvis större delen av verkstads- och snickeriindustrien varit relativt oberörda.

Importens minskning har i betydande grad kunnat motvägas genom en ökad inhemsk produktion av olika ersättningsvaror.

I viss utsträckning har importens nedgång medfört, att den inhemska produktionen blivit utsatt för mindre konkurrens från importerade *färdigvaror* och därigenom kunnat utvidgas (symaskiner, skrivmaskiner m. m.). Större betydelse har emellertid nedgången av importen av *råvaror* haft. Nästan på alla områden har ett utbyte av vissa råvaror eller en omläggning av produktionen måst äga rum. I många fall har därvid den färdiga varans kvalitet mer eller mindre förändrats. I allmänhet har emellertid omställningen kunnat ske inom ramen för de gamla företagsenheterna. Omställningen till produktion av fredskvalitet kommer då i regel icke att leda till något omflyttningsproblem på den öppna arbetsmarknaden. I undantagsfall har dock ny kapacitet måst utbyggas vid sidan av den äldre. De flesta av dessa fall hänföra sig till bränsleområdet (torv, tjära, skifferolja), som i denna utredning helt kommer att förbigås, då hela bränsleproblemet bäst torde behandlas i ett sammanhang.

I övrigt hänför sig den speciella kapacitet, som byggts ut för att ersätta bortfallen import, främst till följande båda områden: metaller (koppar, aluminium, bly m. m.), kemiska produkter (sprit, terpentin, cellull m. m.). Sysselsättningen vid sådana anläggningar kommer i det följande att beröras. Redan i detta sammanhang bör dock framhållas, att dess ökning under kriget sammanlagt är av relativt begränsad omfattning.

Diagram 2. Produktionen inom olika industrigrupper, fördelad efter användning.

Innebörden av ovanstående beteckningar anges i tab. 1.

Upprustningen har ställt ökade krav på vissa industrier.

Upprustningen har främst berört de tunga industrierna samt i mera begränsad grad bl. a. snickeriindustrien, textil- och läderindustrien samt den kemiska industrien (krut och sprängämnen). Inom de fyra sistnämnda industrierna har rustningsproduktionen successivt minskats, medan den inom

den tunga industrien i stort sett alltjämt har sin maximala omfattning. Mot slutet av år 1943 torde rustningsproduktionen inom nyssnämnda industrier ha sysselsatt omkring 60 000 arbetare, d. v. s. drygt $\frac{1}{10}$ av industriens hela arbetarantal. Därtill kom en spridd sysselsättning av mindre omfattning, ytterst inriktad på militära ändamål, exempelvis inom byggnadsindustrien.

Förändringar av inkomstvolymen ha i förening med ransoneringar medfört en förskjutning i konsumenternas efterfrågan.

Dessa förhållanden komma att beröras i samband med diskussionen av sysselsättningsmöjligheterna efter kriget inom olika industribranscher.

Näringslivets nya produktionsuppgifter ha i förening med dess fredsperspektiv, utvecklingen av dess inkomster samt skattetrycket påverkat efterfrågan på olika kapitalvaror.

Vad gäller industriens investeringar i byggnader, anläggningar och maskiner, kommer utvecklingen under kriget att belysas i samband med diskussionen av fredsperspektiven på detta område.

De trånga sektionerna inom byggnadsverksamheten ha begränsat efterfrågan på alla slag av byggnadsmaterial.

Byggnadsindustriens utveckling kommer att behandlas i en särskild av finansministern föranstaltad utredning och skall därför här förbigås.

Hinder för utrikeshandeln ha begränsat exportvolymen.

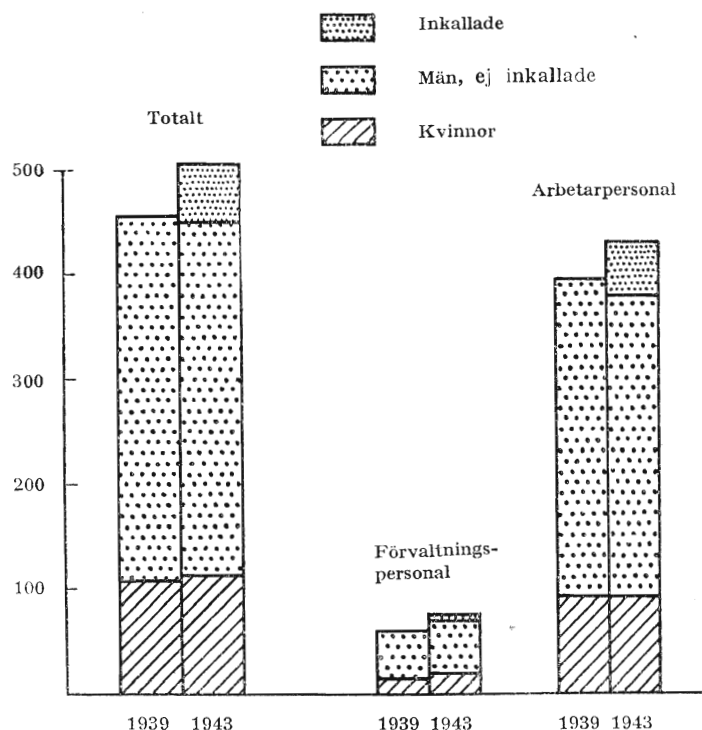
Exportvolymen för industrivaror har sjunkit till omkring $\frac{2}{5}$ av sin förkrigsnivå. Då sysselsättningen inom industrien i övrigt i huvudsak varit oförändrad, torde exportens andel i industriens totala sysselsättning ha nedgått från omkring $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{10}$.

Nedgången i exporten har sålunda varit något större än ökningen av upprustningen, och den civila hemmamarknadens andel av industriproduktionen före kriget, omkring $\frac{3}{4}$, bör i motsvarande mån ha ökats.

Alla dessa faktorer ha medfört en omställning av produktionen, som dock i många fall kunnat ske på ett sådant sätt inom vederbörande företag eller industribranscher, att den icke tagit sig uttryck i någon förändring i det sysselsatta antalet arbetare. I andra hand ha emellertid förskjutningar i olika riktningar framträtt för olika industrigrupper. Dessa förskjutningar ha till en del motsvarats av en faktisk överflyttning från en industrigren till en annan. Som exempel må här nämnas, att kvinnor från textilindustrien, när sysselsättningen där nedgått, flyttat över till verkstadsindustrien.

För industrien som helhet ha emellertid dessa förändringar av den sysselsatta personalen uppvägt varandra och *den sammanlagda sysselsättningen har sålunda i huvudsak blivit oförändrad.*

Diagram 3. Inom industrien anställda män och kvinnor den 1/9 1939 och 1943. Företag med minst 50 anställda. 1 000-tal.

Detta framgår bland annat av en undersökning rörande förändringarna i industriens arbetsstyrka, vilken utförts av statens arbetsmarknadskommission i samråd med industriens utredningsinstitut och vars huvudresultat återgivits i diagram 3. Uppgifterna omfatta endast industriföretag med minst 50 anställda. Sammanlagt ha svar inkommit från företag med 455 000 anställda eller 72 % av industriens personal år 1939. Motsvarande siffror för enbart arbetarpersonal är 394 500 respektive 71 %. Enligt 1940 års officiella industristatistik, vari ingår en uppdelning av arbetarna på företag av olika storlek, utgjorde detta år antalet arbetare vid företag med minst 50 anställda likaledes 71 % av totalantalet industriarbetare. Om samma fördelning rådde år 1939 kan alltså enquêtens material betraktas som fullt representativt. Materialet kommer att utnyttjas av arbetsmarknadskommissionen i samråd med institutet för att belysa arbetsmarknadens utveckling lokalt och i fråga om olika slag av arbetskraft. I detta sammanhang kommer materialet att användas för att klargöra utvecklingen inom olika industribranscher.

Enligt denna undersökning har antalet inom industrien *anställda* personer sedan år 1939 ökat med 52 000 personer eller med 11 %. Jämförelsen gäller per den 1 september. Denna dag uppgick antalet inkallade vid de uppgiftslämnande företagen till 57 000 man eller 12 % av den anställda per-

Tabell 2. Personalen inom olika industrigrupper åren 1939 och 1943.

	Antalet anställda 1/9 1939 1 000-tal	Re- presen- tativitet i % ¹	Ökning (+) resp. minskning (-) 1/9 1939—1/9 1943 i 1 000-tal av	
			anställd personal	sysselsatt personal
<i>Minskad sysselsättning.</i>				
A. Konsumtionsvaruindustrier (importerad råvara)	107.5	81.4	- 4.9	- 11.5
därav: textilindustri	75.6	83.3	- 1.1	- 5.4
skoindustri	10.0	75.8	- 3.4	- 4.0
B. Konsumtionskapital- industrier	15.0	81.1	+ 1.0	- 0.8
C. Byggnadsämnesindustrier ..	26.4	40.8	+ 0.5	- 3.0
därav: stenindustri ²	4.7	69.1	- 1.6	- 1.9
D. Exportindustri	72.0	78.8	- 4.9	- 12.5
därav: malmbrytning....	13.4	100.8	+ 1.4	- 0.3
skogsindustri	55.8	73.9	- 5.1	- 10.9
Samtliga	220.9	72.0	- 8.3	- 27.8
<i>Ökad sysselsättning.</i>				
E. Konsumtionsvaruindustrier (svensk råvara).....	42.4	52.9	+ 6.1	+ 1.8
F. Tunga industrier	180.4	78.4	+ 50.1	+ 18.8
därav: järn-, stål- o. kop- parverk.....	36.3	110.3	+ 6.0	+ 0.2
verkstadsindustri	144.2	73.2	+ 44.0	+ 18.5
G. Övrig industri	11.4	87.7	+ 3.8	+ 2.0
Samtliga	234.2	72.5	+ 60.0	+ 22.6
Hela industrien	455.1	72.3	+ 51.7	- 5.2

¹ Vid beräkning av repr. har uppgiften om personalens antal den 1/9 1939 i AK:s undersökning ställts i relation till motsvarande uppgift för år 1939 i kommerskollegii industristatistik. Vissa avvikelser i fråga om gruppindelning kunna förekomma. Detta förklarar att de anförda %-talen i två fall överstiga 100. — ² Minskningen hänförs sig främst till gatstensarbetare.

sonalen. De *sysselsattas* antal hade sålunda sjunkit med omkring 5 000 personer sedan år 1939. Hänsyn har därvid icke tagits till inkallelserna vid sistnämnda tidpunkt. Dessa uppgingo dock sannolikt till endast ett par procent av den anställda arbetsstyrkan. Jämförelsen visar sålunda, att industrien mellan de båda tidpunkterna varken ökat eller minskat antalet sysselsatta i någon mera betydande grad, och att ökningen av de inkallades antal sålunda nära svarar mot ökningen av de anställda.

För att belysa förskjutningarna mellan olika industrigrupper ha dessa indelats i ett antal huvudgrupper, som i huvudsak svara mot de utvecklingstendenser beträffande sysselsättningen som ovan angivits. I tabell 2 ha sammanförts sådana huvudgrupper, som minskat respektive ökat antalet sysselsatta arbetare.

Ett studium av tabellen visar, att nedgången i sysselsättningen, som man

kunde vänta, främst är koncentrerad till de industrier, som äro direkt beroende av import och export. Nedgången i antalet sysselsatta uppgår för dessa båda grupper till 24 000 personer, men även antalet anställda har nedgått med ca 10 000 personer. Om hänsyn toges dels till undersökningens bristande representativitet, dels till inkallelserna år 1939, bör sannolikt den förstnämnda siffran justeras uppåt med ett par tusen personer.

Förändringarna i de med byggnadsverksamheten nära förknippade byggnadsämnes- och konsumtionskapitalindustrierna äro av mindre betydelse.

Ökningen i sysselsättningen är så gott som helt koncentrerad till den tunga industrien (ökning: omkring 20 000 personer). Därutöver har de anställdas antal i denna grupp ökats med omkring 30 000 personer. En justering med hänsyn till representativitet och inkallelser skulle icke mera avsevärt rubba dessa siffror. Av denna storleksordning är även det antal personer, som skulle bli friställda inom denna industrigrupp, om sysselsättningen efter kriget kunde upprätthållas vid nuvarande nivå och om inkallelserna nedginge till beräknad fredsnivå.

Mellan *förvaltnings-* och *arbetarpersonal* har en viss förskjutning ägt rum under kriget. Om man betraktar uppgifterna för sysselsatta personer, finner man, att förvaltningspersonalens ökning uppgår till 16 %, medan arbetarpersonalen minskat 3 %. Ökningen av förvaltningspersonalen torde i huvudsak vara av permanent natur. Den innebär ett fullföljande av tendenser, som framträdde redan före kriget, och som sammanhånga med utvecklingen av rationell företags- och arbetsledning samt teknisk kontroll och forskning. Till en del sammanhänger den sannolikt även med den omställning och reglering av produktionen, som ägt rum under kriget.

Den *kvinnliga arbetarpersonalens* storlek har ej förändrats mellan jämförelseåren; ökningen av kvinnornas antal inom den tunga industrien (ca 5 500) motsvaras av en lika stor nedgång på annat håll. Av ökningen i sysselsatt *förvaltningspersonal* faller den större delen på kvinnlig personal.

III. Det aktuella sysselsättningsproblemets innebörd.

Den fråga, som i denna utredning främst skall belysas, är, i vad mån man efter kriget har att motse en minskning eller ökning i sysselsättningen på olika industriella produktionsområden. Redan de förskjutningar i industriens sysselsättning under kriget, som i det föregående redovisats, ge vissa anvisningar om, vad som därvid bildar huvudproblemet.

Uppenbart är, att en friställning av arbetskraft på det industriella området ej kan undvikas, om sysselsättningen inom industrien stannar vid nuvarande nivå. De inkallade ha nämligen i stor utsträckning ersatts med tillfälligt anställd personal, och det skulle fordras en ökning av sysselsättningen, som i genomsnitt för hela industrien har storleksordningen 10 %, för att permitteringar skola kunna undvikas, om inkallelsernas omfattning åter sjunker ner mot förkrigsnivån.

Mot bakgrund av siffrorna i tab. 2 skulle sysselsättningsproblemet närmare kunna fixeras på följande sätt: I första hand kan frågan ställas, om de industrier, vilkas sysselsättning nedgått (och då främst exportindustrien samt de konsumtionsvaruindustrier, som bygga på importerade råvaror) kunna väntas åter uppnå förkrigstidens produktion. Blir detta fallet, bör en nedgång av inkallelserna icke behöva föranleda några permitteringar inom dessa områden utan tvärtom uppstår ett behov av nyanställd arbetskraft av storleksordningen minst 10 000 personer. Till en del kan denna nya arbetskraft antagas strömma över från andra industrier, där permitteringar måste göras; till en del kan rekryteringen antagas ske från andra näringsgrenar eller bland arbetsmarknadens reserver. Antages vidare, att de konsumtionsvaruindustrier, som arbeta med svensk råvara, kunna öka sin sysselsättning med ett antal, som svarar mot de från dessa industrier inkallades antal, skulle som huvudproblem kvarstå frågan om möjligheten att sysselsätta den personal, som nu är anställd inom de tunga industrierna. Dessa ha, som tidigare visats, ökat sin sysselsättning under kriget med omkring 20 000 personer. De anställdas antal har därutöver ökats med omkring 30 000 personer eller med $\frac{1}{6}$ av personalen före kriget. Under nyss gjorda antaganden, anger denna siffra det industriella sysselsättningsproblemet storleksordning.

De frågor, som i detta sammanhang kunna ställas, bli då dessa: Kunna de tunga industrierna efter kriget beräknas ytterligare öka sin sysselsättning? Om så icke blir fallet, kan någon del av den personal, som måste permitteras inom den tunga industrien, när inkallelserna minskas, väntas finna sysselsättning inom industrier, där sysselsättningen ökas, respektive bli disponibel för sysselsättning inom andra näringsgrenar?

Den sista frågan går utanför ramen för institutets utredning, som endast omfattar den industriella arbetsmarknaden i inskränkt bemärkelse och sålunda även lämnar sådana nära angränsande näringsgrenar som byggnadsindustri, transportväsende och skogsbruk utanför. Övriga frågor, som här uppställts, skola i det följande diskuteras i samband med behandlingen av de enskilda industrigrenarnas avsättnings- och produktionsproblem efter kriget. I ett senare avsnitt skall ett försök göras till en sammanfattning av dessa delresultat. I detta sammanhang må endast erinras därom, att möjligheterna att sysselsätta friställd arbetskraft även är en kvalitets- och därmed i många fall också en omskolningsfråga. Sådana frågor skola i det följande i huvudsak förbigås, då de komma att bli föremål för behandling inom arbetsmarknadskommissionen. Här må endast erinras därom, att en del av dem, som ersatt de inkallade inom olika industrier, rekryterats bland arbetsmarknadens reserver av f. d. yrkesutövare och hemarbetande kvinnor. I den mån deras framträdande på arbetsmarknaden varit av tillfällig natur, reduceras i samma mån det överskott på arbetskraft inom det industriella området, som uppstår, när inkallelserna minskas.

IV. Allmänna förutsättningar för industrikonjunkturen efter kriget.

Vid varje försök att bedöma den industriella sysselsättningen under de närmaste åren ställs man inför det faktum, att vårt näringsliv och särskilt industrien i högsta grad är beroende av utvecklingen i utlandet. Detta gäller icke minst i det fall, som bildat förutsättningen för hela utredningsarbetet, nämligen att det pågående kriget i en nära framtid avslutas. — Hur den följande fredsperioden kommer att gestalta sig politiskt och ekonomiskt, låter sig ju icke med någon större säkerhet bedömas. Det har emellertid varit nödvändigt att beträffande alla dessa överskådliga frågor uppställa vissa relativt godtyckligt valda premisser.

Friheten att välja dessa premisser har varit begränsad därigenom, att det redan av tekniska skäl framstått som en nödvändighet att utforma dem relativt enkelt. Förutsättningarna ha därvid i vissa avseenden medvetet kommit att utformas på ett sätt, som avviker från den utveckling, som ansetts mest sannolik. I varje fall har det icke varit möjligt att i förutsättningarna inrymma alla de alternativ beträffande den internationella utvecklingen, som synas öppna sig i framtiden. Sålunda har bland möjliga förutsättningar beträffande faktorer, som kunna begränsa de industriella sysselsättningsmöjligheterna, exempelvis tonnage- och råvarutillgång, valts relativt optimistiska alternativ. Vissa problem, som icke ansetts möjliga att helt överblicka, ha därigenom medvetet ställts utanför diskussionen. Detta måste ständigt hållas i minnet vid tolkningen av utredningsresultatet. En försämring av Sveriges ekonomiska läge i jämförelse med de uppställda förutsättningarna skulle i samma mån försämrats utsikterna att på det industriella området upprätthålla full sysselsättning.

Den följande diskussionen av förutsättningarna för efterkrigskonjunkturen skall anknytas till olika punkter bland de allmänna förutsättningar, som enligt nyss angivna principer efter samråd med finansdepartementet uppställdes av institutet vid utredningarnas inledande i oktober 1943.

Krigets utgång.

»En första etapp av utredningsarbetet beräknas avslutad under innevarande år. Som utredningspremiss gäller under denna etapp, att allmänt vapenstillestånd i Europa inträder under den stundande vintern.

Handeln på fjärran Östern antages fortsättningsvis komma att ligga nere.

Det antages slutligen, att Sverige går ur krigsperioden utan att anfallas.»

Förutsättningen beträffande krigets utgång har som inledningsvis antytts icke karaktären av en prognos utan endast av en relativt godtyckligt vald utredningspremiss. Valet har motiverats helt enkelt därav, att det ansetts möjligt att avsluta en första etapp av utredningsarbetet under innevarande vinter, och att det icke ansetts lämpligt att vid dessa utredningar taga sikte på annat än en nära liggande tidpunkt; blir kriget långvarigt, böra möjligheter föreligga att under dess fortsättning vinna en bättre utgångspunkt för bedömningen av fredskonjunkturen.

Efterkrigsperioden.

»Utredningarna skola avse utvecklingsmöjligheterna inom respektive branscher under en tidrymd av två år efter ett vapenstillestånd i Europa.»

I enlighet med förutsättningarna om krigets utgång ha de båda efterkrigsåren i regel antagits infalla under åren 1944 och 1945.

Det är givet, att utvecklingen under åren närmast efter kriget måste antagas medföra successiva, relativt djupgående förändringar. Det synes sålunda icke osannolikt, att ett vapenstillestånd i Europa följes av en kortare stagnation, föranledd av en allmän tvekan om den fortsatta utvecklingen och av tekniska hinder för ett omedelbart återupptagande av på fredliga uppgifter inriktad produktion. Därefter synes man ha anledning räkna med en period av relativt gynnsam konjunktur, som starkt påverkas av återuppbyggnadsbehoven. På något längre sikt kan slutligen, sedan de mest akuta återuppbyggnadsbehoven mättats, tänkas framträda tendenser till allmän depression i näringslivet. Denna allmänna utvecklingsgång innesluter i sin tur ett flertal olika varianter. Förloppet kommer bland annat i hög grad att påverkas av de successiva prisförändringarna. Det har icke i detta sammanhang ansetts möjligt att underkasta sådana olika skeden av konjunkturutvecklingen efter kriget en närmare analys. I vissa sammanhang har dock framträtt en viss skillnad i bedömningen av de båda efterkrigsåren. I allmänhet har dock framtidsbedömningen mera karaktären av en grov medeltalsbedömning för de första två efterkrigsåren. Allmänt har i anslutning till de nedan angivna förutsättningarna om det internationella ekonomiska läget den meningen framträtt, att en internationell återuppbyggnadskonjunktur med eventuella avbrott kommer att sträcka sig över båda de första efterkrigsåren.

Det internationella ekonomiska läget.

»Beträffande det internationella läget efter vapenstilleståndet förutsattes, att ett återuppbyggnadsarbete på den europeiska *kontinenten* relativt snart igångsättes, och att en omfattande efterfrågan för sådana ändamål framträder. Efterfrågan på varor för andra ändamål antages fortsättningsvis bli relativt begränsad. Även kontinentens leveransförmåga antages bli begränsad.

Det antages vidare, att möjligheter relativt snabbt öppnas till handel västerut. Beträffande konjunkturutvecklingen i *England* och *U.S.A.* räknas som huvudalternativ, att en viss omställning till fredsproduktion genomföres relativt snabbt samt att stark efterfrågan framträder på varor för återuppbyggnad och andra civila ändamål. Andra alternativ och kompletterande förutsättningar kunna uppställas efter fritt val.»

Innebörden av denna förutsättning måste tyvärr bli i betydande grad svävande. Man har säkerligen vid besvarandet av de frågor, som ställts till olika branschorganisationer och företag, gjort sig olika föreställningar om bl. a. den omfattning, i vilken ett handelsutbyte med olika länder kan komma till stånd. Det har emellertid icke ansetts möjligt att på denna punkt göra en längre gående precisering.

I detta sammanhang må särskilt understrykas en allmän synpunkt på hela utredningsarbetet och dess resultat. Det är givet, att det i regel erbjuder mycket

större svårigheter att överblicka de faktorer, som bestämma utrikeshandelns utveckling, i jämförelse med motsvarande faktorer, som påverka hemmamarknaden. Av detta skäl ha utredningsresultaten i första hand kommit att gälla sådana förändringar efter kriget, som icke i högre grad påverkas av den internationella utvecklingen och sålunda i högre grad produktionen för hemmamarknaden än exporten. Det behöver icke framhållas, att detta icke innebär, att hemmamarknadens utveckling tillmätts en större betydelse än utvecklingen på exportmarknaden. Man måste emellertid uppmärksamma den därmed följande risken, att även i det praktiska handlandet — såväl från statens som organisationernas och företagens sida — hemmamarknaden på grund av den mindre ovissheten kommer att ägnas alltför stor uppmärksamhet vid förhandsplaneringen. I den mån man därvid binder sig för på hemmamarknaden ensidigt inriktade planer, löper man tydligen risk att försumma de möjligheter, som utrikeshandeln på ett senare stadium kan visa sig erbjuda.

Hemmakonjunkturen.

»Sverige antages efter vapenstilleståndet behålla i huvudsak samma rörelsefrihet beträffande sin inre ekonomiska politik som före kriget samt komma att eftersträva ett återupptagande av import och export i normal omfattning.

Den inhemska prisutvecklingen styres på ett sådant sätt, att en finansiell kris inom näringslivet av samma typ som åren 1920—21 undviks. En eventuell försämring av den svenska exportindustriens kostnadsnivå i förhållande till utlandet antages bli motvägd genom justering av växelkurserna.

Inkomstvolymen beräknas variera inom relativt trånga marginaler. För att er hålla en enkel utredningspremiss göres i detta sammanhang det antagandet, att inkomstvolymen blir i huvudsak oförändrad.

Utbyggnaden av försvaret genomföres i huvudsak enligt den nu gällande femårsplanen.»

Såsom underlag för hemmamarknadsindustriens framtidsbedömning har det ansetts nödvändigt att uppställa de anförda förutsättningarna angående den inhemska pris- och inkomstutvecklingen. Innebörden får anses vara den, att den *nuvarande inkomstvolymen, i pengar räknat, förblir oförändrad*, medan *de reala inkomsterna stiga i takt med en eventuell successiv sänkning av levnadskostnaderna*. Denna förutsättning har, såsom angivits, valts för att skapa en relativt enkel utgångspunkt för utredningsarbetet. Man har likväl varit medveten om, att den inneburit en hög grad av godtycklighet.

Förutsättningen för en oförändrad inkomstvolym kan sägas vara en kombination av full sysselsättning och oförändrade lönesatser. Man har sålunda i detta sammanhang förutsatt, att det mål, full sysselsättning, skulle uppnås, som utgör syftet med alla fredsförberedelser. Med denna utgångspunkt kan frågeställningen sägas vara den, att man genom en undersökning av näringslivets olika delar söker klargöra, i vilken utsträckning dessa kunna beräknas bidra till att skapa en fullständig sysselsättning, varvid tyngdpunkten lägges på de faktorer, som i främsta rummet äro ägnade att stimulera hela konjunkturläget, nämligen export- och investeringsverksamhet. Man förutsätter vidare, att i den mån full sysselsättning icke skapas genom

den fria utvecklingen på de studerade områdena, extraordinära åtgärder skola vidtagas för att ändå uppnå en så fullständig sysselsättning som möjligt.

Förutsättningen rörande den fulla sysselsättningen har sålunda karaktären av en arbetshypotes. Vid dess uppställande har man givetvis varit medveten om, att det på många områden icke torde bli möjligt att upprätthålla samma extrema sysselsättningsgrad som under kriget.

De förutsättningar, som uppställts, innefatta, att man genom penningpolitiska åtgärder kommer att kunna förebygga en långt gående deflationsprocess av samma typ som åren 1920—21. Vid analysen av utvecklingsmöjligheterna har även det motsatta alternativet, en fortsatt allmän prisstegring, uteslutits. Som huvudalternativ har man i stället räknat med ett relativt begränsat prisfall i takt med en eventuell sänkning av importpriserna och en successiv ökning av importens volym. Även med en sådan avgränsning av utvecklingsalternativen framstår pris- och inkomstutvecklingens inverkan på efterfrågan, både vad gäller konsumtions- och kapitalvaror, som ytterst svårbedömd. En allmän reservation måste bland annat göras för en spekulativt uppskjuten efterfrågan under åren närmast efter kriget i avvaktan på högre kvaliteter och lägre priser. Utvecklingen i detta avseende blir givetvis beroende av gången i prisutvecklingen. Man kan icke bortse från möjligheten, att tendenser till köpstrejck kunna framträda under kortare perioder.

Tillgång på tonnage, bränsle och råvaror.

»Tonnagetillgången antages icke lägga hinder i vägen för en eljest möjlig export (Visserligen kan utvecklingen bli en annan, men en motsvarande reduktion av sysselsättningsmöjligheterna torde då relativt lätt kunna fastställas.)

Industriens försörjning med *fossilt bränsle* antages bibehållen vid nuvarande nivå. En successiv avveckling av vedlagren antages samtidigt äga rum.

Importen av *råvaror* antages bliva tillräcklig för att i förening med den inhemska råvaruproduktionen möjliggöra full sysselsättning av industriföretagen. Tillförseln av råvaror från fjärran Östern antages dock i enlighet med tidigare gjort antagande utebliva.»

I själva verket synas de största riskerna för ofullständig sysselsättning efter kriget hota i form av en otillräcklig tillgång på tonnage, bränsle och råvaror. Det har emellertid ansetts omöjligt att bedöma, hur utvecklingen i detta avseende faktiskt kommer att gestalta sig. Därför har det angivna relativt optimistiska alternativet valts. Skulle utvecklingen bli en annan, får hela bedömningen av utvecklingen i motsvarande mån revideras. Innebörden av den angivna förutsättningen är emellertid samtidigt den, att ersättningsproduktionen i övervägande grad måste upprätthållas. Denna förutsättning har syntts bäst rimma med den fördelning av världens råvarutillgångar, som kan väntas bli ett led i det internationella återuppbyggnadsarbetet. Parallellt med utredningsinstitutets utredning och i kontakt med denna har en utredning utförts av statens industrikommission angående importbehovet av olika råvaror. Även därvid har man utgått ifrån förutsättningen

om full sysselsättning i näringslivet. Av naturliga skäl har det ännu icke varit möjligt att bedöma de handelspolitiska möjligheterna att förverkliga en import av denna omfattning.

V. Sysselsättningsproblemen inom olika industrier.

Utredningarna om sysselsättningen inom olika industrier ha verkställts under medverkan från vederbörande branschorganisationer. Huvudresultaten av dessa utredningar redovisas i det följande i kort sammandrag. Uppmärksamheten har därvid koncentrerats på sådana områden, vilka ur sysselsättnings synpunkt kunna väntas erbjuda särskilda problem.

Gruvor.

Sysselsättningen vid *järnmalmgruvorna* har bibehållits på den nivå, som uppnåddes åren strax före kriget. Antalet arbetsställen har ej ökat i motsats till vad fallet var under förra världskriget. Vid de *järnmalmgruvor, som ägas av svenska järnbruk* och ha till huvudsaklig uppgift att förse dessa med malm, sysselsätts i regel 20—25 % av gruvindustriens hela arbetarantal. Då järnhanteringen under givna förutsättningar förefaller ha utsikter till god sysselsättning under den tvåårsperiod det här gäller, kunna även nämnda gruvor räkna med ett motsvarande sysselsättningsläge. Skulle malmproduktionen till äventyrs icke kunna vidmakthållas, ha dessa gruvor enligt uppgift en icke oväsentlig arbetsreserv av under kriget eftersatta undersöknings-, tillrednings- och reparationsarbeten att tillgripa.

Arbetsställen, personal och produktion vid järnmalmgruvorna.

År	Antal arbetsställen	Förvaltningspersonal	Arbetarpersonal	Produktion i milj. ton			
			antal arbetare	direkt användbar malm	anrikningsmalm	slig	briketter och sinter
1937	81	559	9 230	13·73	2·48	1·22	0·91
38	92	610	10 750	12·67	2·55	1·26	0·97
39	86	641	10 650	12·47	2·74	1·32	0·97
40	92	664	10 150	9·94	2·70	1·35	1·05
1941	94	705	10 620	9·09	2·95	1·44	1·08
42	89	739	10 330	8·73	2·55	1·35	1·08

Exportgruvorna sysselsätta i runt tal 60 % (Grängesbergskoncernen ensam 35 %) av samtliga arbetare vid järnmalmgruvorna. Behovet av järn för återuppbyggnaden i de krigshärjade länderna blir otvivelaktigt mycket stort. Även om skrottillgången får enorm omfattning, kommer den knappast att

vara av sådan beskaffenhet och belägenhet, att den kan tillvaratagas annat än i begränsad utsträckning. Behovet av järnmalm kan därför antagas bli mycket betydande och medgiva utrymme för export av den svenska högprocentiga malmen. I vad mån avsättning kan vinnas under den kortare tid, som här är i fråga, blir emellertid beroende av dels i vilken utsträckning järnindustrien i resp. länder utgått oskadd ur kriget, dels hur snart återuppbyggnadsarbetet kommer i gång, och dels huruvida det blir möjligt att erhålla likvid för leveranserna. Det synes icke osannolikt, att den före kriget ej oväsentliga malmexporten på England och U. S. A. kan återupptagas ganska snart, särskilt om kriget i Östasien fortsätter. Den på några håll utökade exporten av lågprocentiga malmer får man räkna med kommer att upphöra, vilket emellertid icke torde medföra några mera betydande sysselsättningsproblem. Vad frågan om sysselsättningsreserver för exportgruvorna beträffar, har Grängesbergbolaget vid sina anläggningar inga eftersatta tillredningsarbeten, men dylika kunna i begränsad omfattning bedrivas i förskott. Vid övriga gruvor synas möjligheter föreligga att skapa tillfällig sysselsättning för en del av arbetarstammen.

Arbetsställen, personal och produktion vid sulfidmalmsgruvorna.

År	Antal arbetsställen	Förvaltningspersonal	Arbetarpersonal	Produktion i milj. ton		
			antal arbetare	direkt användbar malm	anrikningsmalm	slig
1937	23	175	1 859	0·25	0·72	0·26
38	21	163	1 811	0·23	0·79	0·32
39	21	185	1 812	0·20	0·91	0·34
40	21	212	2 054	0·19	0·97	0·32
1941	26	272	2 614	0·11	1·35	0·44
42	35	332	2 779	0·13	uppg. saknas	0·57

Vid bedömandet av utvecklingen efter kriget för *sulfidmalmsgruvorna* får man skilja på sådana gruvor, där brytningen sker för metallframställning inom landet, d. v. s. huvudsakligen västerbottensfälten, och sådana gruvor, vilkas produktion tidigare regelmässigt gått på export, d. v. s. framför allt vissa bly- och zinkgruvor i mellersta Sverige. Vad den förstnämnda kategorien, d. v. s. *västerbottensfälten*, beträffar, får hänsyn tas till, att produktionen för inhemsk förädling under normala tider betingas av den avsättning, som kan ernås för de framställda metallerna i konkurrens med importerade sådana. En avgörande faktor för denna produktion efter kriget blir därför prisutvecklingen för metaller. Då i vissa fall produktionsutvidgningen under kriget baserar sig på mindre rika fyndigheter, kan denna del av produktionen väntas bli särskilt priskänslig. Vissa risker för begränsning av produktionen efter krigets slut får man därför räkna med. För den tvåårsperiod det här är fråga om torde de dock icke vara så stora. Under alla omständigheter kunna dock icke sysselsättningsmöjligheter påräknas för den arbets-

kraft, vilken anställts som ersättning för de inkallade. Brytningen vid vissa gruvor kan vidare bli reducerad av rent tekniska skäl med åtföljande minskning av sysselsättningen såväl vid gruvorna som vid smältverken. Tack vare den nybyggda linbanan genom den malmförande zonen ha dock förutsättningarna för exploatering av nya fyndigheter avsevärt ökats.

Tidigare har praktiskt taget all slig från *zink- och blygruvorna i mellersta Sverige* exporterats. Då Europas sammanlagda produktion av dylik slig normalt är otillräcklig för världsdelens behov torde de svenska gruvorna ej få några svårigheter att avsätta sina sliger och upprätthålla sin sysselsättning. Exporten kan dock måhända ej upptagas omedelbart, exempelvis därför, att det dröjer innan hyttorna på kontinenten komma i drift igen.

Järnindustrin.

Järnhanteringens *produktionsförmåga* av valsat och smitt järn och stål torde i nuvarande läge ej överstiga hittills uppnådda maximum eller ca 890 000 ton valsat och smitt järn och stål. Orsakerna härtill äro främst den begränsade tillgången på arbetskraft, fossilt bränsle och smidesjärnskrot. Försörjningen med tackjärn har under krigsåren gestaltat sig förhållandevis tillfredsställande, vilket även torde bli fallet under övergångsåren efter kriget. Vid obegränsad tillgång på bränsle och arbetskraft kan man räkna med, att järnverkens samlade kapacitet av valsat och smitt järn och stål stiger till ca 1 milj. ton. Genom komplettering av förefintliga anläggningar är emellertid en väsentlig ökning av denna kapacitet möjlig inom relativt begränsad tid.

Exporten av valsat och smitt järn och stål uppgick 1937/39 till ca 200 000 ton pr år och bestod så gott som uteslutande av högvärdigt kvalitetsstål. Under krigsåren har exporten av sådant stål starkt nedgått, men i stället har kommit en betydande export av handelsjärn till grannländerna. För vår järnhantering är det ett utomordentligt intresse att snarast möjligt återfå sin förkrigsexport. Under de två första efterkrigsåren bör man dock räkna med nedsatt köpförmåga på kontinenten. I U. S. A. och England, vilka tidigare viktiga marknader nu under flera år varit avstängda, torde dessutom den gamla kundkretsen endast efter hårt och långvarigt arbete kunna återvinnas. Det är därför synnerligen betydelsefullt att söka ersättning för dessa exportvaror på andra marknader, t. ex. Ryssland, Sydamerika och Schweiz. Tyvärr vågar man nog icke räkna med större export av högvärdigt kvalitetsstål under ifrågavarande period än 100 000 à 150 000 ton pr år. Däremot förefaller det sannolikt, att krav komma att ställas från våra grannländer på betydligt större kvantiteter handelsjärn, än vad Sveriges försörjningsläge på detta område tillåter.

Hemmamarknadens behov av järn under övergångstiden kan beräknas icke understiga förkrigsbehovet eller ca 1 milj. ton pr år. Möjligheterna att åstadkomma den *import* av handelsjärn, som skulle krävas för att vid antagna förutsättningar i fråga om exporten ernå balans i järnförsörjningen, kunna ej anses vara alltför goda. Tyskland har under kriget varit vår ende leveran-

tör. Från de tidigare leverantörländerna, Belgien, Frankrike och Luxemburg, torde under nämnda tid inga större kvantiteter stå att få. Detsamma gäller antagligen även U. S. A. och England, varvid dock möjligheterna till import från förstnämnda land bedömas ljusare.

I nuvarande läge föreligga vissa svårigheter att ersätta en eventuellt bortfallande import av vissa järnartiklar, varav några av särskild betydelse för byggnadsproduktionen. Om emellertid förefintliga kompletteringsplaner vid de svenska järnverken (vilka beräknas kunna fullföljas inom 1 1/2 år efter beslut att förverkliga dem) komma till utförande, innebär detta en avsevärd förbättring av försörjningsläget. Detta gäller exempelvis tillverkningen av tunnplåt, smidesjärnrör och valstråd. Beträffande grovplåt och gjutna rör blir hemmamarknaden däremot beroende av tillförsel utifrån, respektive ersättning med annat material, även om möjligheterna till kapacitetsökning vid järnbruken tillvaratagas.

Sammanfattande kan sägas, att järnhanteringens utsikter till full sysselsättning under övergångstiden efter ett vapenstillestånd i Europa vid de givna förutsättningarna te sig goda. Det måste emellertid starkt understrykas, att en nödvändig betingelse för att en sådan gynnsam utveckling skall komma järnverken i allmänhet till godo är, att en snedbelastning till förfång för kvalitetsstålverken eller manufaktur tillverkningen ej inträder. Räknet på götproduktionen, representerar kvalitetsstålet f. n. omkring 40 % och handelsjärnet 60 % av totala kvantiteten. Sedan några år föreligger en tendens till ökning av handelsjärnets andel. Ur den fulla sysselsättningens synpunkt är det önskvärt, att nuvarande proportion mellan de båda tillverkningsområdena något så när bibehålles. Tillverkningen av kvalitetsmaterialet fordrar nämligen inom hela arbetsproceduren mycket större omvårdnad och betydligt mera arbetskraft än tillverkningen av handelsjärn. Järnverken sysselsatte med tillverkning av manufakturprodukter år 1937 cirka 5 400 arbetare. För närvarande överstiger antalet 8 000. Sysselsättningen på detta område har sålunda ökats med cirka 50 %. Det är i hög grad önskvärt, att förädlingen och manufaktureringen av framför allt kvalitetsstål vinner ökad terräng. Utsikterna härför bero i första hand på om exporten kan upprätthållas eller helst utökas.

Verkstadsindustrien.

Bland de olika ur produktionssynpunkt mera enhetliga industrigrupperna är verkstadsindustrien utan jämförelse den, som ur sysselsättningssynpunkt är av störst betydelse. Den sysselsatte år 1939 enligt industristatistiken icke mindre än 170 000 arbetare eller 30 % av hela industriens arbetarantal. Den står även ur konjunktursynpunkt, särskilt vad gäller efterkrigsåren, i centrum för intresset. Efterfrågan på de kapitalvaror, som den framställer, är ju i allmänhet särskilt konjunkturkänslig, och dessutom har till denna industri koncentrerats större delen av de senaste årens rustningsproduktion.

Vid utredningsarbetet rörande verkstadsindustrien har det ansetts lämp-

ligt att gå fram efter två vägar. Dels ha de enskilda företagen anmodats att redogöra för sin framtidsbedömning i form av svar på en enquête, som utgått till ett mycket stort antal företag, dels ha vissa uppgifter insamlats, som avse att ur centrala synpunkter belysa utvecklingen på verkstadsindustriens olika marknader. I det följande lämnas först en redogörelse för enquêten bland företagen; deras framtidsbedömning kommer därefter att jämföras med de uppgifter, som i övrigt föreligga.

Företagens framtidsbedömning.

Trots att antalet företag, som enquêten omfattar, endast är en mindre del (410 st.) av totala antalet företag, sysselsatte dessa företag år 1939 ca 63 % av totala antalet arbetare inom verkstadsindustrien. Materialets representativitet kan därför sägas vara relativt tillfredsställande. Vid bearbetningen av materialet ha som »större» företag räknats sådana med mer än 100 arbetare. Övriga ha betecknats som »mindre» företag.

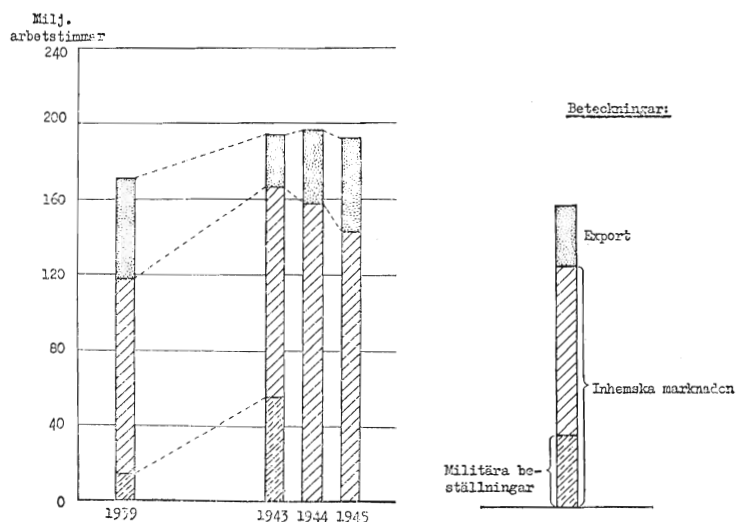
Siffrorna för de större verkstäderna visa totalt på en ökning av antalet arbetstimmar från 1939 till 1943 med 13 %. Avsaluproduktionens försäljningsvärde ökade med 32 %, varvid hänsyn icke tagits till den höjda prisnivån. Vid de mindre verkstäderna ökades antalet arbetstimmar med 12 % och avsaluproduktionens försäljningsvärde med 41 %. Den relativa ökningen av antalet arbetstimmar är sålunda ungefär densamma vid de större och mindre företagen, varemot försäljningsvärdet stigit förhållandevis mer vid de senare.

Av särskilt intresse är att konstatera de förskjutningar, som ägt rum mellan olika slag av beställningar mellan åren 1939 och 1943. Dessa framgå av diagram 4. Sammanfattningsvis kan sägas, att tillverkningen för den civila inhemska marknaden tagit i anspråk ungefär samma antal arbetstimmar under år 1939 och 1943. Ökningen i totalantalet arbetstimmar har sålunda i huvudsak uppkommit därigenom, att stegringen av de militära beställningarna varit större än nedgången i exporten.

För de större verkstäderna tillsammans beräknas avsättningen på den inhemska marknaden enligt de inkomna svaren visa en fortgående minskning under 1944 och 1945. Från 1943 till 1945 sjunker antalet arbetstimmar med 14 %. Det beräknade antalet arbetstimmar ligger dock fortfarande betydligt över 1939 års nivå. Minskningen får givetvis ses i samband med, att företagen räkna med minskade militära beställningar. Exporten beräknas samtidigt komma att uppnå en motsvarande ökning, vilket i sin tur innebär, att densamma under 1945 nära nog skulle komma upp till 1939 års nivå. Den totala sysselsättningen kommer enligt denna bedömning att under såväl 1944 som 1945 ligga på samma nivå som 1943.

Den utveckling, som efter kriget väntas äga rum inom olika grenar av verkstadsindustrien visar väsentliga olikheter. Inom de flesta grenar redovisas samma eller något ökad sysselsättning. Minskad totalsysselsättning redovisas bl. a. inom tyngre och lättare maskinindustri. Kraftigaste nedgången framkommer inom den tyngre maskinindustrien, där ökningen av sysselsättningen under kriget (10 %) i särskilt hög grad betingats av stora militära

Diagram 4, Beräknad sysselsättning vid större verkstäder åren 1939—1945.

beställningar, medan avsättningen på den civila inhemska marknaden varit ungefär oförändrad och exporten gått ned till 30 % av förkrigsnivån.

Sysselsättningen vid de mindre verkstäderna beräknas komma att stiga med 9 % under 1944 och ytterligare 3 % under 1945, varvid man i första hand räknar med en ökad avsättning för export i förhållande till såväl nuvarande läge som till tiden före kriget.

Det måste kraftigt understrykas, att de av företagen lämnade uppgifterna om den beräknade sysselsättningen under 1944 och 1945 måste anses vara mycket ungefärliga och delvis vila på osäkra grunder — detta betonas också kraftigt av företagen själva. Särskilt gäller detta de bedömanden, som gjorts rörande exportmöjligheterna. Med all reservation härför, synes den gjorda undersökningen ge vid handen, att sysselsättningen inom verkstadsindustrien under de förutsättningar, som lagts till grund för företagens bedömanden, under den närmaste efterkrigstiden skall kunna i stort sett hållas uppe på den höga nivå, som uppnåtts under kriget. Detta förutsätter dock en omställning mot fredsproduktion, som i viss utsträckning innebär en omflyttning av arbetskraft mellan olika företag.

Viktigare bestämningsfaktorer för verkstädernas sysselsättning.

De uppgifter rörande vissa delar av verkstadsindustriens marknad, som kunna inhämtas ur centralt tillgängliga källor, bestyrka i huvudsak den bild av verkstadsindustriens sysselsättning, som framgått av enquëten.

Ur den tidigare (s. 5 ff.) framlagda utredningen rörande användningen av industriens produkter kunna hämtas vissa uppgifter, som kunna bilda utgångspunkt för en diskussion av verkstadsindustriens sysselsättning. Vid denna utredning ha verkstadsindustriens slutprodukter i grova drag fördelats på följande användningar:

	Produktion år 1939	
	milj. kr.	%
<i>Slutprodukter för hemmamarknaden:</i>		
Konsumtionsvaror (icke varaktiga)	30,3	1,7
Konsumtionskapital.....	290,2	16,0
Jordbruksförnödenheter	3,1	0,2
Jordbrukskapital	57,0	3,1
Byggnadsråvaror	392,1	21,6
Industrikapital (maskiner)	263,6	14,5
Övriga kapitalvaror (transportmedel m. m.)	345,5	19,0
Summa hemmamarknaden	1 381,8	76,1
<i>Export</i>	433,5	23,9
Samtliga slutprodukter från verkstadsindustrien	1 815,3	100,0
Halvfabrikat för vidare förädling inom landet (främst vid andra verkstäder).....	393,2	

I anslutning till femårsplanen för försvaret har utförts en beräkning rörande *rustningsproduktionens* inverkan på industriens sysselsättning, vilken kombinerats med den prognos för de större verkstäderna, som framgått av institutets enquête. Att döma av denna jämförelse skulle innebörden av verkstädernas framtidsbedömning vara den, att de i huvudsak räkna med en *oförändrad eller något ökad sysselsättning efter kriget för den civila hemmamarknaden*. Den stabilitet i framtidsförväntningarna, som på detta sätt framkommit, synes väl motiverad av de förutsättningar, som kunna antagas komma att gälla för olika delar av verkstadsindustriens hemmamarknad. I korthet må i detta sammanhang erinras om följande:

En specialundersökning har ägnats åt frågan om de behov av *varaktiga konsumtionsvaror* (möbler, glas, porslin, hushålls- och radioapparater m. m.), som kunna komma att framträda efter kriget. Av denna utredning synes framgå, att det visserligen icke — vad gäller de i utredningarna berörda varorna — kan antagas under kriget ha uppstått några större eftersatta behov. Förbrukningen av sådana varor har tvärtom i många fall icke sjunkit mera avsevärt under förkrigsnivån. Det uppsving för bostadsbyggandet, som man kan räkna med efter kriget, bör emellertid vid en stabil inkomstkonjunktur leda till en icke oväsentlig ökning av förbrukningen av allmänhetens inköp av sådana varor. I fråga om vissa andra varor, som icke berörts i utredningen (exempelvis personbilar), torde däremot en kapitalförtäring ha ägt rum i en utsträckning, som icke är oväsentlig. Även vid en relativt försiktig bedömning av efterkrigskonjunkturen synes man därför som ett minimum kunna räkna med en i stort sett stabil efterfrågan på varaktiga konsumtionsvaror.

Förbrukningen av *jordbruksmaskiner* svarade före kriget endast för några procent av verkstadsindustriens försäljningar. På denna relativt begränsade marknad kunna emellertid avsättningsmöjligheterna efter kriget betraktas som relativt gynnsamma. Ett fortsatt skydd för jordbrukarnas inkomster bör

i förening med rationaliseringsåtgärder av olika slag verka stimulerande på efterfrågan.

Verkstadsindustrien producerade före kriget en mångfald av *material för byggnadsindustrien*, såsom olika slag av järn- och stålmanufaktur, järnkonstruktioner, rörledningsarbeten samt elektrisk material. Efter kriget har man, om materialtillgången icke lägger hinder i vägen, sannolikt att motse en ökning av byggnadsproduktionen. I främsta rummet gäller detta bostadsbyggnadet, som får antagas stiga upp mot förkrigsnivån. Såsom framgår av framställningen rörande den industriella investeringsverksamheten (s. 35 ff.), synes man även i fråga om industribyggandet efter kriget kunna räkna med en höggradig stabilitet. Då därjämte byggnadsverksamheten på flera andra områden under krisen fått stå tillbaka, synes det med reservation för råvarutillgången sannolikt, att den samlade byggnadsverksamheten icke kommer att understiga förkrigsnivån, och att efterfrågan på motsvarande verkstadsmaterial därför blir livlig.

Den på annat ställe behandlade investeringsenquêten visar, att man även i fråga om *industriens maskinanskaffning* bör kunna räkna med en höggradig stabilitet efter kriget. Den svenska verkstadsindustrien svarade före kriget för omkring $\frac{2}{3}$ av den svenska industriens försörjning med maskiner. Även om det främst är anskaffningen av importerade maskiner, som har fått stå tillbaka, synes det sannolikt, att de fredliga produktionsuppgifter, som den svenska industrien kommer att ställas inför, i stor utsträckning komma att medföra anspråk på maskiner även av svenskt fabrikat.

Bland *övriga kapitalvaror* som framställas inom verkstadsindustrien märkas främst transportmedel såsom lastbilar och fartyg. I fråga om lastbilarna, får man räkna med en betydligt kraftigare förslitning under kriget än i fråga om personbilarna; åtminstone i detta avseende föreligga förutsättningar för en omfattande produktion. Varvsindustrien synes, med sedvanlig reservation för råvarutillgången, ha sysselsättningen säkerställd för de två närmaste åren med återuppbyggnad av svenskt och, i mån av utrymme, även utländskt tonnage.

Närmast före kriget avsattes närmare $\frac{1}{4}$ av verkstadsindustriens slutprodukter på *exportmarknaderna*. Vad gäller exportkonjunkturen efter kriget, synes det vara mycket vanskligt att ur allmänna handelspolitiska synpunkter vinna någon bekräftelse på företagarnas förhoppning om en ökning upp emot förkrigstidens volym. Det synes dock icke osannolikt, att en sådan utveckling kommer att ligga inom det handelspolitiskt möjligas gräns. I två avseenden föreligga i själva verket förutsättningar för en större export. För det första bör efter kriget en betydligt större efterfrågan från utlandets sida framträda; fråga är ju endast, om den kan rymmas inom den ram, som bestämmes av olika handelspolitiska hänsyn, inklusive våra åtaganden i samband med det internationella återuppbyggnadsarbetet. För det andra föreligger otvivelaktigt vid många verkstäder en kapacitet, som, om arbetskraft och råvaror kunna disponeras i erforderlig utsträckning, möjliggör en större export än före kriget.

Skogsindustrierna.

De uppskattningar rörande virkesanskaffning och produktion, som företagen inom hithörande branscher gjort, grunda sig på förutsättningen av full kolförsörjning. Helt allmänt bedömt förefaller det dock sannolikt, att — om brännvedslagren tagas i anspråk — en reducering av den antagna kolförbrukningen till nuvarande omfattning icke mera väsentligt skulle rubba möjligheterna att framskaffa de beräknade virkesmängderna och icke heller verkens beräknade produktion. Större svårigheter i förstnämnda hänseende skulle brist på lastbilar för vedtransporter bereda.

Personalen inom skogsindustrien.

	År	Förvaltningspersonal	Arbetarpersonal	Totalt
<i>Sågverk och hylerier.</i>				
Anställda	^{1/9} 1939	919	14 782	15 701
	^{1/9} 1943	964	12 671	13 635
Inkallade	^{1/9} 1943	57	1 411	1 468
Sysselsatta	^{1/9} 1943	907	11 260	12 167
<i>Pappersmassfabriker.</i>				
Anställda	^{1/9} 1939	1 591	20 236	21 827
	^{1/9} 1943	1 766	17 487	19 253
Inkallade	^{1/9} 1943	123	2 230	2 353
Sysselsatta	^{1/9} 1943	1 643	15 257	16 900
<i>Pappersbruk och pappfabriker.</i>				
Anställda	^{1/9} 1939	1 696	16 587	18 283
	^{1/9} 1943	1 823	16 090	17 913
Inkallade	^{1/9} 1943	140	1 893	2 033
Sysselsatta	^{1/9} 1943	1 683	14 197	15 880

Den svenska *trävaruproduktionen* uppgick åren före kriget till ca 1,3 milj. stds, varav 45 % avsattes inom landet och återstoden exporterades. Även om man under första året efter kriget anlitar förefintliga timmerlager, beräknas tillverkningen stanna något under förkrigskvantiteten. Vad beträffar avsättningsmöjligheterna efter kriget kan förutsättas, att den inhemska konsumtionen vid väntat livligt bostadsbyggande kommer att öka något, men att de ganska betydande lagren av färdiga trävaror medge samma exportkvot som under åren närmast före kriget. Man får räkna med, att det verkliga importbehovet i de länder, som äro av intresse för oss, blir utomordentligt stort. Med hänsyn till sannolikt begränsad tillgång på betalningsmedel och transportmöjligheter torde dock efterfrågan i realiteten komma att understiga den årliga medelimporten åren före kriget. Denna uppgick under tioårsperioden 1929/38 till 3,7 milj. stds i de länder, till vilka nordiskt trä exporterades. De totala exportmöjligheterna torde emellertid även komma

att vara begränsade, varför det förefaller ganska sannolikt, att hela vår för export disponibla trävaruproduktion skall finna avsättning under de två åren närmast efter kriget, och att i enlighet härmed sysselsättningen vid sågverk och hyvlerier tämligen väl skall kunna upprätthållas under denna tid.

Tillverkningen av kemisk *massa* uppgick under åren före kriget till ca 2,4 milj. ton och den försålda kvantiteten till 1,9 milj. ton, varav ca 95 % exporterades. Av mekanisk massa tillverkades ca 0,7 milj. ton. Härav försåldes ca 0,3 milj. ton (90 % på export). Den av verken för egen räkning behållna eller inom landet försålda massan gick till pappers- och papptillverkning, varav i sin tur en stor del exporterades. Genom anlitan­de av förefintliga massavedslager beräknar man att redan under första fredsåret kunna uppnå en produktion av samma storleksordning som före kriget. Under andra året beräknas nyanskaffningen av ved för både kemisk och mekanisk massa möjliggöra en tillverkning, som något överstiger förkrigsårens. Vad avsättningen beträffar, torde man kunna utgå från en tämligen oförändrad relation mellan tillverkning och export för såväl kemisk som mekanisk massa. Om man antar att den handels- och valutapolitiska utvecklingen samt transport- och kreditförhållandena icke uppställa några avgörande hinder, och att Sverige i förhållande till övriga exportländer skall kunna behålla sin andel i importen före kriget, torde vår kapacitet kunna utnyttjas tämligen väl. Utsikterna att bereda arbete för i det närmaste samma arbetsstyrka som före kriget te sig därför relativt gynnsamma under de två närmaste efterkrigsåren.

Av produktionen av *papper och papp*, som 1938 och 1939 uppgick till 0,77 resp. 0,95 milj. ton, konsumerade den inhemska marknaden normalt $\frac{1}{3}$. Företagen beräkna, att produktionsmöjligheterna under vardera av de två efterkrigsåren skola komma att något överstiga den högre av dessa kvantiteter. Hemmamarknadens behov för de närmaste åren väntas ligga på i stort sett nuvarande nivå. Den för export disponibla kvantiteten kan därför antagas bli­va något större än före kriget. Med hänsyn till läget i importländerna — så långt detta kan överblickas — förefaller det sannolikt, att Sverige får relativt goda möjligheter att hävda sig i konkurrensen under de två första åren efter kriget. Under förutsättning därjämte att handelspolitiska samt betalnings- och transportsvårigheter i möjligaste mån kunna övervinnas, vågar man antaga, att vår pappersindustris produktionskapacitet till huvudsaklig del skall kunna utnyttjas, och att sysselsättningsmöjligheterna sålunda bli goda.

Textil- och beklädnadsindustrien.

Förändringarna under kriget av antalet sysselsatta arbetare inom textilindustrien (vid företag med minst 50 arbetare) framgår av följande tabell:

	Antal anställda Samtliga		Antal inkallade 1/8 1943	Antal sysselsatta 1/8 1943	Sysselsatta 1/8 1943 i % av anställda 1/8 1939
	1/8 1939	1/8 1943			
Bomullsindustri	17 846	17 135	1 479	15 656	87·7
Ylleindustri	10 741	10 514	669	9 845	91·7
Trikåfabriker	8 713	7 901	378	7 523	86·3
Skrädderier o. sömnadsfabriker.....	21 960	20 510	494	20 016	91·1
Jute- och linneindustri	2 950	2 933	221	2 712	91·9
Annan hithörande industri.....	7 802	9 051	726	8 325	106·7
Hela textil- och beklädnadsindustrien	70 012	68 044	3 967	64 077	91·5

Denna jämförelse visar en nedgång under kriget av antalet sysselsatta med 9 %. Denna nedgång har kommit till stånd trots den ökning av produktionen för militära ändamål, som ägt rum i jämförelse med år 1939. Nedgången för den civila tillverkningen har sålunda i själva verket varit större. Minskningen av antalet med framställning av varor för civila ändamål sysselsatta arbetare från 1/8 1939 till 1/8 1943 kan uppskattas till 15 % för hela textilindustrien. Nedgången växlar från omkring 20 % för bomullsindustri och triksåfabriker, 17 % för ylleindustri till 12 % för skrädderier och sömnadsfabriker. Härvid har antagits, att såväl inkallelsena som den militära tillverkningen den 1/8 1939 varit av så liten omfattning, att man kan bortse därifrån.

Den låga sysselsättningsnivån i textilindustrien beror delvis på svårigheten att bereda sysselsättning överlag på grund av den svenska produktionsapparatens mindre allsidiga uppbyggnad, vilken orsakat vissa trånga sektioner under nuvarande avspärrning. Emellertid är brist på arbetskraft den huvudsakliga orsaken till den minskade sysselsättningen. Av utredningar inom Sveriges textilindustriförbund framgår exempelvis, att textilfabrikerna (exklusive konfektions- och sömnadsfabriker) den 1/8 1943 hade kunnat bereda arbete åt 8 400 arbetare mera, än vad man kunnat anställa.

Efterfrågan på textila färdigvaror.

Konsumtionen av beklädnadsartiklar har under kriget sjunkit successivt till 1942. Från och med detta år har konsumtionen varit i det närmaste oförändrad och uppgått till i genomsnitt ungefär 75 % av 1939 års volym. Inom institutet har i annat sammanhang utförts en utredning angående sambandet mellan konsumtionsvolymen på textilvaror, inkomstutvecklingen samt pris-

nivån för textilvaror. Enligt denna utredning skulle konsumtionen av beklädnadsartiklar variera proportionellt mot realinkomsten och omvänt proportionellt mot de relativa priserna på textilvaror. Utvecklingen av dessa ekonomiska faktorer kan bidra till förklaringen av den minskade textilkonsumtionen. Emellertid torde till denna även ha bidragit allmänhetens önskan att icke under ransoneringsperioden utnyttja sin kupongtilldelning till det yttersta utan i stället spara en viss marginal för oförutsedda behov. Det kan därför icke för närvarande sägas med bestämdhet hur den totala konsumtionen skulle utvecklas, om konsumtionsregleringen upphävdes redan nu. Inom de köpkraftigare befolkningsskikten skulle man förmodligen kunna räkna med en ökad konsumtion av textilvaror. Det är emellertid svårt att förutse i vilken omfattning en sådan ökning skulle inkräkta på det sortiment, som skulle stå till övriga konsumenters förfogande. Konsumtionsregleringen skulle dock sannolikt kunna hävas i samband med vapenstilleståndet utan att detta i och för sig skulle behöva medföra några mera betydande förändringar i konsumtionen.

I den föregående diskussionen angående utvecklingen av den inhemska efterfrågan på textilvaror har icke berörts den minskning av allmänhetens och framför allt handelns efterfrågan på textilvaror, som åtminstone under kortare tid kan väntas på grund av svårigheter att avveckla lagren av krisbetonade varor, då varor av fredskvalitet bliva tillgängliga eller kunna tänkas bliva tillgängliga inom överskådlig tid.

Av vikt vid bedömandet av dessa marknadsfrågor är det förhållandet, att lagren av krisvaror äro förhållandevis stora. De avsevärda lagren av krisbetonade varor, vilka huvudsakligen finnas i handeln, kunna under en övergångstid allvarligt minska framför allt detaljhandelns efterfrågan, särskilt som starkt minskade inköp från allmänhetens sida och avsevärda prissänkningar på krisvaror skulle kunna menligt påverka handelns likviditet och även allmänna inställning. Hur starka nyssberörda verkningar bliva, blir bland annat beroende av, i vilken grad allmänheten anser varorna vara krisbetonade och komma att ersättas av bättre och eventuellt även billigare varor inom relativt kort tidrymd. Klart är, att en export av krisbetonade varor, vilka alla hava gott bruksvärde, skulle avsevärt underlätta textilbranschens återgång till normala förhållanden.

En betydande konsumtionsreserv torde finnas i fråga om heminredningsartiklar, vilken torde aktualiseras, i den mån varor av fredskvalitet bli tillgängliga och en ökning av bostadsproduktionen kommer till stånd. Produktionen av heminredningsartiklar torde dock svara för högst 10 % av totala sysselsättningen. Även i fråga om vissa s. k. tekniska artiklar synes en viss konsumtionsreserv ha ackumulerats.

Tillgången på textilindustriens råvaror.

Då i de fastslagna allmänna förutsättningarna för efterkrigsutredningarna ingår, att importen västerifrån kommer att återupptagas i en omfattning, som är tillräcklig för uppnående av full sysselsättning, kommer här textil-

industriens råvaruförsörjning, som till alldeles övervägande del är beroende av import västerifrån, endast att beröras mycket kortfattat.

Med hänsyn till de inom landet befintliga lagren av bomull och den likaledes betydande inhemska produktionen av cellulul synes bomullsindustriens sysselsättning icke komma att begränsas av råvarutillgången. Detta är även fallet i fråga om konstsilkeindustrien, ehuru en viss import av konstsilkegarner torde bli nödvändig för bibehållande av full sysselsättning.

Beträffande ylleindustriens råvaruförsörjning må erinras därom, att en betydande del av världsproduktionen av ull är koncentrerad till Australien, och att möjligheterna till import därifrån förefalla ovissa — särskilt med hänsyn till de stora behoven i de krigförande länderna.

Importen av för linne-, jute- och hampindustrierna i normala tider nödvändiga råvaror kan knappast tänkas komma i gång i normal omfattning under den aktuella tvåårsperioden; i varje fall gäller detta jute. De ersättningsmaterial, som framkommit under kriget, och som icke torde kunna få någon allvarligare konkurrens utifrån, äro emellertid av den beskaffenheten, att de även efter ett vapenstillestånd väntas kunna användas av respektive industrier.

Import och export av textila varor.

På textil- och beklädnadsindustriens sysselsättning kommer givetvis även att inverka storleken av den import av textila halvfabrikat och färdigvaror, som kan komma i fråga. Att bedöma importens omfattning är icke möjligt, då man saknar kännedom såväl om kostnadsnivåerna inom de utländska textilindustrierna som om utvecklingen av det allmänna handelspolitiska läget.

Med hänsyn till det av allt att döma mycket betydande behovet av textilvaror i de krigförande länderna kan dock även vissa möjligheter till en tillfällig export av textila helfabrikat komma att uppstå. Som ovan berörts, kan en betydande lindring av en eventuell efterkrigs-kris i textilbranschen väntas, därest en del av branschens lager av mera krisbetonade varor skulle kunna vinna avsättning i utlandet.

Sysselsättningen.

De huvudfaktorer, som kunna beräknas påverka efterfrågan inom textil- och beklädnadsindustrien ha i det föregående redovisats. Med reservation för råvaruförsörjningen bör samma slutsatser i huvudsak även gälla för produktionen och sysselsättningen. Sysselsättningen för militära ändamål kan visserligen beräknas falla bort, men detta motväges därav, att produktionen för civila ändamål för närvarande understiger den löpande förbrukningen.

Läder- och skoindustrierna.

Produktionen vid *garverierna* är för närvarande ungefär lika stor som under förkrigstiden (1937—38). Antalet anställda arbetare uppgick den 1/6 1943 till drygt 2 500, av vilka över 300 voro inkallade till militärtjänst. Antalet sysselsatta arbetare är för närvarande obetydligt mindre än vid krigsutbrottet.

Sysselsättningen inom garveriindustrien påverkas dels av efterfrågan på läder och dels av tillgången på hudar. Vad efterfrågan beträffar, beräknas skokonsumtionen efter krigets slut ånyo stiga till 1937—38 års nivå för civila skodon med motsvarande nedgång för militära, och den inhemska läderförbrukningen med undantag för den närmaste tiden efter kriget kan förmodas bli av samma storleksordning som under förkrigsperioden. Härvid har hänsyn dock icke tagits till eventuell utländsk konkurrens på den svenska marknaden. Omedelbart efter kriget synes, om kreditfrågan kan ordnas, relativt goda förutsättningar finnas för läderexport, bl. a. till grannländerna. Konkurrens från gummiskodon och -sulningsmaterial kan väntas öka efter kriget. Där emot ha flertalet ersättningsmaterial, som framkommit under detta, visat sig så avgjort underlägsna läder, att de näppeligen erbjuda någon egentlig konkurrens.

Råvarufrågan torde utgöra det allvarligaste efterkrigsproblemet för garveriindustrien och kan komma att avsevärt påverka sysselsättningen. Normalt täckes garveriernas behov av hudar för framställning av bottenläder till 95 % genom import av utländska tunga hudar. Svenska hudar användas huvudsakligen för ovanläder och en icke obetydlig kvantitet exporteras. Importmöjligheterna från transoceaniska länder måste av flera skäl bedömas med en viss försiktighet. Möjlighet finnes dock till fortsatt vidgad användning av det inhemska hudmaterialet, vilket bör kunna kompletteras med hudar från Danmark.

Med antydda förbehåll beträffande tillförseln av hudar synes man kunna räkna med ungefär samma produktion de två närmaste åren efter kriget som under 1937/38, vilken var något lägre än 1939. Garveriindustrien torde därför bli i stånd att sysselsätta ungefär lika många arbetare som före kriget, vilket i stort sett motsvarar det nuvarande antalet.

I *skoindustrien* voro under 1939 i genomsnitt under året drygt 12 000 arbetare anställda och vid slutet av 1943 närmare 9 500, av vilka dock troligen ca 900 voro inkallade till militärtjänst. Antalet sysselsatta arbetare har alltså minskat från ca 12 000 till knappt 9 000 eller med drygt 25 %. Sysselsättningens storlek under de två första åren efter ett vapenstillestånd bestämmes dels av efterfrågan på skodon och dels av tillgången på material för desamma. Enligt föreliggande uppgifter torde inga större eftersatta behov hos allmänheten ha uppstått under kriget. Någon stegring av efterfrågan torde dock eventuellt kunna inträffa, emedan en viss efterfrågereserv skapats i gross- och detaljhandeln på grund av den under krigsåren starka begränsningen av färg- och modellurval beträffande skodon, varjämte en viss komplettering av num-

mersorteringarna torde erfordras. Vidare må framhållas, att detaljhandeln troligen kommer att inneha relativt stora lager av s. k. ersättningsskodon, vilka icke bli efterfrågade i en fredshushållning. Möjligen kan export av dessa ersättningsskodon ifrågakomma. I den mån försörjningsläget så medger, skulle även en icke obetydlig export av läderskor kunna äga rum under åren närmast efter krigets slut. Förutsättningen härför är dock att kreditfrågan löses.

De antydda tendenserna rörande efterfrågans utveckling synas ge vid handen, att skoindustriens avsättningsmöjligheter — med reservation för erforderlig tillgång på läder — i stort sett komma att vara oförändrade i förhållande till 1937/38. Under angivna förutsättningar räknar därför skoindustrien med att kunna återställa en arbetarstam motsvarande 1937/38 års, d. v. s. en arbetsstyrka som med ca 10 % eller drygt 1 000 personer understiger 1939 års.

Kemisk-teknisk industri.

Sysselsättningen inom kemisk-teknisk industri i trängre bemärkelse har, såsom framgår av nedanstående tabell, i sin helhet icke nämnvärt förändrats under kriget. Utvecklingen har dock varit mycket oenhelig. Sprängämnesfabrikerna och vissa nyupptagna industrigrenar ha utvidgat starkt. Inom andra branscher har produktionen begränsats av råvarusvårigheter. Tändsticksindustrien har gått kraftigt tillbaka på grund av att exporten inskränkts.

	År	Förvaltningspersonal	Arbetarpersonal	Totalt
Anställda	1/9 1939	2 566	12 883	15 449
	1/9 1943	3 560	15 073	18 633
Inkallade	1/9 1943	278	1 554	1 832
Sysselsatta	1/9 1943	3 282	13 519	16 801

Den kemisk-tekniska industriens utveckling under kriget och de aktuella produktionsfrågorna inom branschen äro för närvarande föremål för närmare analys. Arbetskraftsbehovet inom den kemisk-tekniska branschen är i förhållande till produktvärdet relativt litet. Det förefaller sannolikt, att i stort sett inga mera betydande sysselsättningsförändringar komma att inträffa efter kriget. På vissa håll kommer kris- och krigsproduktionens avveckling antagligen att medföra någon minskning av arbetskraftsbehovet. I viss mån har dock, exempelvis vad beträffar ammunitionstillverkning, en nedskärning i detta avseende redan skett. Omfattningen av surrogattillverkning och dylik krisproduktion är dessutom av vissa undersökningar att döma relativt begränsad. När handeln västerut åter kommer i gång, bör å andra sidan sysselsättningen ökas i de grenar av den kemiska industrien, som hållits tillbaka genom avspärrningen.

VI. Industriens investeringsreserver och investeringsplaner.¹

Tre olika huvudelement ha varit avgörande för den industriella investeringsverksamhetens omfattning i Sverige under krigsåren. För det *första* har krigshotet för vårt land med de därav följande kraven på *rustningsproduktion* också inneburit krav på industriella investeringar framför allt inom den tunga industrien. För det *andra* har *avspärrningen* medfört dels en minskning, dels en ökning av de industriella investeringarna. Å ena sidan ha investeringarna minskats överlag inom exportindustrien och delvis inom den industri, som är beroende av importerad råvara. Å andra sidan har nödvändigheten av att upptaga olika slag av ersättningsproduktion föranlett investeringar på andra håll. För det *tredje* kan man räkna med en investeringsverksamhet, som stått i samband med mer eller mindre klara *fredsperspektiv*.

Under det första krigsåret dominerade de omfattande investeringarna för rustningsproduktion; under det andra krigsåret började man företa betydande investeringar för ersättningsproduktion (eftersom man då ställde in sig på ett långvarigt krig), medan övriga investeringar i andra industrier än de tunga i allmänhet voro ganska obetydliga; fr. o. m. det tredje krigsåret började »fredsberedskapsinvesteringarna» spela en stor roll, samtidigt som investeringarna för rustningsproduktion alltjämt voro stora, och även stora investeringar för ersättningsproduktion fullföljdes (även om man icke längre i större utsträckning påbörjade några nya projekt för sådan produktion). Under det tredje och fjärde krigsåret har man därför en omfattande investeringsverksamhet inte endast inom vissa utan inom de flesta industri-grupper.

Om man ser till industrien i dess helhet är det tydligt, att nettoeffekten av dessa konjunktelement varit den, att någon allmän minskning i den industriella investeringsverksamheten inte inträffat under krigsperioden i jämförelse med de närmaste förkrigsåren, trots att investeringarna under dessa år voro ovanligt omfattande i samband med den då rådande högkonjunkturen inom de flesta områdena av industrien.²

De frågor rörande industriens investeringsplaner, som kommerskollegium sedan flera år regelbundet ställt till industriföretagen, ha i anledning av den härmed framlagda utredningen — i samråd med institutet och sedan genom dess försorg näringsorganisationerna rådfrågats — utformats på ett nytt sätt. Sålunda anmodades företagen under hösten 1943 att uppgge

¹ Med »investeringsreserv» avses här reserv av investeringsobjekt icke investeringsfonder.

² Ovan skisserade bild av den industriella investeringsverksamheten under kriget bygger på det material som publicerats av kommerskollegium på grundval av uppgifter hämtade direkt från företagen. I Meddelanden från konjunkturinstitutet ser. B: 2, 1943, har genom bidrag från utredningsinstitutet lämnats en mera ingående diskussion av industriens investeringar under kriget.

Tab. 3. Industriens investeringar och investeringsplaner.¹

Investeringslag	1939	1940	1941	1942	1943	1944 ¹	1944/45 ¹
Milj. kr.							
Industribyggnader	120	112	140	184	173	175	125
Andra anläggningar för driften	84	90	101	140	145	107	42
Maskiner och apparater.....	208	213	222	268	277	250	98
Bostäder m. m. för personalen	11	12	19	34	33	34	11
Skyddsrumbyggnader m. m.	8	41	13	10	10	8	0·9
Samtliga investeringar	432	468	496	636	638	574	277
Index: 1939 = 100.							
Industribyggnader	100	93	117	153	144	146	104
Andra anläggningar för driften	100	107	120	167	173	127	50
Maskiner och apparater.....	100	102	107	129	133	120	47
Bostäder m. m. för personalen	100	109	173	309	300	309	100
Skyddsrumbyggnader m. m.	100	513	163	125	125	100	11
Samtliga investeringar	100	108	115	147	148	133	64

¹ En uppvärdering har skett med hänsyn till att icke alla företag, som lämnat uppgift för år 1943, också lämnat för år 1944.

1) de investeringsplaner, som man avsåg att realisera under år 1944, vare sig fred inträdde under detta år eller ej,

2) de investeringsplaner, som man avsåg att realisera under år 1944 endast under förutsättning, att kriget fortsatte,

3) de investeringsplaner, som man ämnade realisera under åren 1944 och 1945 under förutsättning att fred inträdde under instundande vinter samt »att konjunkturerna därefter utvecklade sig tillfredsställande för företaget».

I samtliga fall förutsattes att byggnadstillstånd skulle kunna erhållas respektive att tillgången på material och arbetskraft skulle bli tillräcklig.

Det insamlade materialet har sedermera bearbetats av kommerskollegium. Huvudresultaten av undersökningen ha sammanställts i tabellerna 3—4 med tillhörande diagram 5. De insamlade uppgifterna visa, att industrien i allmänhet har betydande investeringar på sitt program. Intrycket härav förstärkes, om man tar i betraktande, att många fall föreligga då företag hysa omfattande investeringsplaner, utan att de ansett sig kunna uppge ens ett ungefärligt värde av dessa investeringar i redovisningen till kommerskollegium. Å andra sidan får man inte glömma, att genomförandet av investeringsplanerna i viss grad också är beroende av i de olika fallen skiftande konjunkturförväntningar, som visserligen kunna bli realiserade, men som även kunna komma att slå fel. Största delen av de uppgivna investeringsplanerna äro emellertid sådana, som man avser att genomföra vare sig fred inträder eller ej, och dessa planer torde kunna betraktas såsom förhållandevis fasta. De kunna därför med relativt stor säkerhet räknas med som en relativt oberoende konjunkturstimulerande faktor, i den mån icke exceptionella politiska

¹ Siffrorna för åren 1943 och 1944 (44/45) äro delvis preliminära.

Tab. 4 a. Industriens investeringar och investeringsplaner.

Milj. kr.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944 ¹	1944/45 ²
Malmbrytning och metallindustri ..	142	178	177	254	238	201	76
Därav:							
Järn- och stålverk	30	33	28	50	47	48	41
Järn- och stålmanufaktur.....	12	12	15	16	17	15	7
Mekaniska verkstäder.....	47	58	70	82	93	71	15
Skeppsvarv	8	13	14	18	18	20	3
Elektroteknisk industri	21	26	19	29	24	23	5
Jord- och stenindustri	30	32	34	47	44	40	17
Därav:							
Cementindustri	14	13	5	8	8	6	4
Träindustri	16	13	16	22	22	16	13
Därav:							
Sågverk och hyvlerier	8	7	9	8	10	8	6
Wallboardindustri	2.6	1.9	1.4	5.2	4.7	3.7	1.0
Pappers- och grafisk industri	44	38	43	51	43	58	50
Därav:							
Pappersmasseindustri	23	22	27	30	22	32	12
Pappersbruk och pappfabriker....	10	9	8	11	13	17	18
Livsmedelsindustri	44	43	30	42	34	42	40
Textil- och beklädnadsindustri	26	26	27	43	47	37	36
Därav:							
Bomullsindustri	7	9	9	10	11	10	10
Ylleindustri	5	7	6	8	9	8	6
Trikåindustri.....	4.2	2.2	3.6	2.9	4.3	4.3	6.9
Sömnadsindustri	5.1	4.2	3.6	6.0	4.6	7.6	8.9
Läder-, hår- o. gummivaruindustri..	13	8	8	11	11	11	6
Kemisk-teknisk industri.....	30	31	49	41	53	57	11
Kraft-, belysnings- och vattenverk..	85	99	111	125	146	120	42
Därav:							
Elektricitetsverk	70	86	98	111	127	98	26
Gasverk	6	5	5	6	7	7	3

¹ Planerade att genomföras vare sig fred inträder eller ej. — ² Planerade att genomföras endast om fred inträder.

eller ekonomiska händelser inträffa. I varje fall kan man genom ett studium av dessa investeringsplaner bilda sig en uppfattning om några av de investeringsbehov, som föreligga, särskilt när man har möjlighet att samtidigt överblicka investeringsverksamhetens utveckling under kriget. — De investeringsplaner, som företagen uppgivit skola realiseras under åren 1944—1945 under förutsättning av att fred inträtt, torde till största delen vara av betydligt mindre fast slag än de tidigare berörda. För redovisningen av denna »fredsreserv» har nämligen uttryckligen angivits förutsättningen av en gynn-

Tab 4 b. Industriens investeringar och investeringsplaner.

Index 1939 = 100.

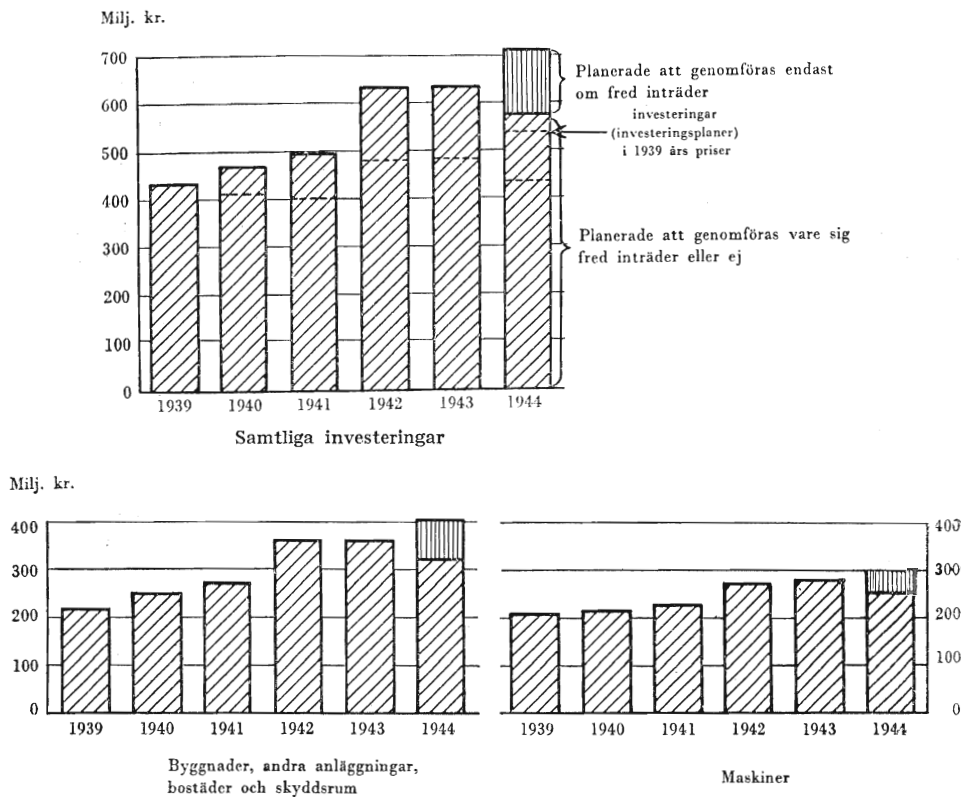
	1939	1940	1941	1942	1943	1944 ¹	1944/45 ²
Malmbrytning och metallindustri ..	100	125	125	179	168	142	54
Därav:							
Järn- och stålverk	100	110	93	167	157	160	137
Järn- och stålmanufaktur.....	100	100	125	133	142	125	58
Mekaniska verkstäder.....	100	123	149	174	198	151	32
Skeppsvarv	100	163	175	225	225	250	38
Elektroteknisk industri	100	124	90	138	114	110	24
Jord- och stenindustri	100	107	113	157	147	133	57
Därav:							
Cementindustri.....	100	93	36	57	57	43	29
Träindustri	100	81	100	138	138	100	81
Därav:							
Sågverk och hyvlerier	100	88	113	100	125	100	75
Wallboardindustri	100	73	54	200	181	142	38
Pappers- och grafisk industri	100	86	98	116	98	132	114
Därav:							
Pappersmasseindustri	100	96	117	130	96	139	52
Pappersbruk och pappfabriker....	100	90	80	110	130	170	180
Livsmedelsindustri	100	98	68	95	77	95	91
Textil- och beklädnadsindustri.....	100	100	104	165	181	142	138
Därav:							
Bomullsindustri	100	129	129	143	157	143	143
Ylleindustri	100	140	120	160	180	160	120
Trikåindustri.....	100	52	86	69	102	102	164
Sömnadsindustri	100	82	71	118	90	149	175
Läder-, hår- o. gummivaruindustri..	100	62	62	85	85	85	46
Kemisk-teknisk industri.....	100	103	163	137	177	190	37
Kraft-, belysnings- och vattenverk..	100	116	131	147	172	141	49
Därav:							
Elektricitetsverk	100	123	140	159	181	140	37
Gasverk	100	83	83	100	117	117	50

¹ Planerade att genomföras vare sig fred inträder eller ej. — ² Planerade att genomföras endast om fred inträder.

sam efterkrigskonjunktur. Till en mindre del torde dessa efterkrigsplaner dock kunna anses vara relativt »fasta». Till denna redovisningspost ha nämligen sannolikt hänförts en del av de investeringar, som man velat men hittills inte fått eller inte kunnat genomföra (på grund av brist på maskiner, arbetskraft, vägrat byggnadstillstånd etc.)¹. I vilket fall som helst ge de lämnade uppgifterna, även om de uppenbarligen äro mycket ofullständiga, i lik-

¹ De flesta av dessa investeringsplaner torde dock ha kommit att föras bland dem, som man önskar realisera under år 1944 vare sig fred inträder eller ej.

Diagram 5. Industriens investeringar och investeringsplaner.¹

het med tidigare nämnda planer för år 1944 vissa möjligheter att bedöma industriens investeringsreserver.

I tabell 5 redovisas den arbetskraft och den mängd byggnadsmaterial, som de industriella nybyggnadsplanerna för år 1944 kunna väntas kräva.

De investeringsplaner för de närmaste åren, som industrien uppgivit, kunna delvis vara ett uttryck för eftersatta investeringsbehov, som uppkommit till följd av krigstidens svårigheter. När man talar om eftersatta investeringsbehov, är det av vikt att skilja mellan å ena sidan *tekniskt*, å andra sidan *konjunktorellt* (eller *strukturellt*) betingade sådana. Med *tekniskt investeringsbehov* åsyftas då nödvändigheten av att ha vissa maskiner eller anordningar inom en fabrik, för att produktionen skall kunna ske på ett tekniskt-ekonomiskt tillfredsställande sätt. Om sålunda en viss maskin inte kunnat anskaffas under kriget, med påföljd att en gammal maskin måst användas så länge, att den icke längre möjliggör en tekniskt-ekonomiskt tillfredsställande produktion, kan man tala om, att ett tekniskt betingat behov att ersätta den gamla maskinen med en ny föreligger. Ett tekniskt betingat investeringsbehov

¹ I diagram 5 har till år 1944 hänförts dels de »fasta» planerna för detta år, dels halva »fredsreserven» för åren 1944—1945.

Tabell 5. Beräknad åtgång av arbetskraft och byggnadsmaterial för industriens investeringar under år 1944.

	Planerad bygg- nads- o. anlägg- ningsverks. milj. kr.		Beräknad åtgång av dagsverken milj.		Beräknad åtgång av byggnadsjärn 1 000 ton		Beräknad åtgång av cement 1 000 ton	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Hela industrien	325	405	6·7	8·6	65	75	165	205
Därav i tung industri	113	138	2·2	2·9	25	30	50	65

A = vare sig fred inträder eller ej. — B = under förutsättning att fred inträder. B inkluderar samtliga under A redovisade investeringar plus hälften av de för åren 1944/45 redovisade investeringar, vilkas realiserande är beroende av inträdd fred.

kan också föreligga, om man under kriget icke kunnat tillgodogöra sig nya tekniska framsteg på produktionens område, t. ex. på grund av att de nya förbättrade maskinerna inte kunnat erhållas eller helt enkelt därför, att man icke nu har möjlighet att få taga del av de senaste tekniska framstegen. Ett dylikt behov föreligger i verkligheten nästan alltid inom många industrier även under vanliga förhållanden; en industri försöker alltid vara tekniskt optimalt utrustad men kan givetvis inte i varje ögonblick vara detta.

Med ett *konjunktorellt investeringsbehov* åsyftas det förhållandet, att vissa investeringar — ehuru de inte behöva vara tekniskt nödvändiga — behövas, för att man skall kunna utnyttja möjligheter till vinstgivande produktion. Om ett företag till följd av bristande tillgång på arbetskraft, byggnadsmaterial eller maskiner eller av någon annan anledning inte varit i stånd att under kriget utrusta en produktionsapparat, som kan utnyttja efterkrigstidens möjligheter, så kan man tala om ett konjunktorellt (eller i vissa fall strukturellt) betingat investeringsbehov.

Vad först beträffar frågan, i vad mån man kan räkna med, att ett *tekniskt betingat eftersatt investeringsbehov* kommer att göra sig gällande under den närmaste efterkrigstiden, kan det vara skäl att först begränsa frågan till att gälla, i vad mån ett dylikt behov föreligger på grund av att förslitna maskiner ej kunnat ersättas i normal takt, eller på grund av att byggnader inte kunnat underhållas. Det bör då framhållas, att den omständigheten, att investeringarna varit mycket omfattande under kriget, givetvis icke utesluter, att en kapitalförtäring i denna mening kan ha skett. Det är visserligen ganska klart, att för hela industrien värdeminskningen genom förslitning o. d. icke överstigit värdet av företagna investeringar, trots att en ganska stor del av de till omkring $2\frac{2}{3}$ miljarder kr. uppgående investeringarna under åren 1939—1942 är sådana investeringar, som direkt föranletts av kriget och avspärrningen, varav en del icke innebära något nettotillskott till det industriella realkapitalet på längre »fredssikt».¹ Men detta utesluter icke, att investe-

¹ Angående de beräkningar, som leda till denna slutsats, se nyssnämnda Medd. fr. Konj.-inst. sid. 134 ff.

Tabell 6. Industriens byggnadsverksamhet och maskinanskaffningar.
(Medeltal för åren 1937—39 och 1940—43)

	Byggnads- och anläggningsverksamhet			Maskinanskaffningar		
	1937—39	1940—43	Index 1937—39 = 100	1937—39	1940—43	Index 1937—39 = 100
	milj. kr.	milj. kr.		milj. kr.	milj. kr.	
Malmbrytning och metallindustri	40·6	70·0	172	64·1	97·6	152
Jord- och stenindustri	6·9	12·6	181	9·4	19·8	211
Träindustri	5·2	5·8	111	8·5	9·8	109
Pappers- och grafisk industri	9·7	10·8	112	32·6	27·5	84
Livsmedelsindustri	14·1	12·7	90	19·0	21·1	111
Textilindustri	7·0	11·8	168	14·6	19·0	130
Läder-, sko- och gummivaruindustri ..	2·3	3·7	160	4·4	4·6	106
Kemisk industri	6·7	16·3	244	9·4	19·9	213
Kraft-, belysnings- och vattenverk....	3·7	8·7	236	16·5	26·1	159
Hela industrien	96·2	152·4	158	178·5	244·9	137

ringar av visst slag eller inom vissa industrier blivit eftersatta, ehuru nyinvesteringar på andra håll uppvägt verkningarna härav i totalsumman för investeringar inom hela industrien.¹

Vad de olika slagen av investeringar beträffar, kan man dra en viss slutsats av den sammanställning av *byggnadsverksamheten och anskaffningarna av maskiner inom olika industrigrupper* före och under kriget, som gjorts i tabell 6. Det faller genast i ögonen att byggnadsverksamheten i många grupper ökats väsentligt mera än maskinanskaffningarna. Om man tar hänsyn till, att byggnadskostnaderna i allmänhet icke ökats lika mycket som priserna på maskiner, blir denna skillnad ännu mera markerad. Sålunda torde man kunna säga, att byggnadsverksamheten inom den tunga industrien i genomsnitt under krigsåren legat på en omkring 40 % högre nivå än före kriget, under det att maskinanskaffningarna legat högst 10 % högre. Massa-industrien uppvisar en relativt obetydlig minskning i byggnadsverksamheten men betydligt minskade nyanskaffningar av maskiner. Inom textilindustrien har man en byggnadsverksamhet, som ligger närmare 40 % högre än före kriget, medan maskinanskaffningarna minskats med 5 à 10 %. Läder-, sko- och gummivaruindustrien har en minskning i maskinanskaffningarna med mera än 25 %, under det att byggnadsverksamheten ökats mera än 25 %. I endast två industrigrupper har relationen mellan byggnadsverksamhet och maskinanskaffningar bibehållits ungefär oförändrad från tiden före

¹ Dessutom måste man tänka på, att det här endast gäller en kapitalförtäring, som tar sig uttryck i ett tekniskt betingat investeringsbehov. Det viktigaste slaget av värdeförändringar i realkapitalet i vårt nuvarande samhälle betingas icke i första hand av den tekniska förslitningen i förhållande till investeringarna utan framför allt av inträffande förändringar i de ekonomiska förutsättningarna för olika industrier, m. a. o. av konjunkturella (och strukturella) ekonomiska förändringar. De investeringsbehov, som sammanhånga härmed, behandlas först längre fram.

kriget, nämligen inom jord- och stenindustrien och livsmedelsindustrien. Ser man till hela industrien, finner man en ökning i byggnadsverksamheten med omkring 30 % men en ungefär oförändrad maskinanskaffning.

Då man kan utgå ifrån att inga helt nya företag uppfört byggnader, utan att man också kunnat skaffa erforderliga maskiner, förstärkes intrycket av, att det måste föreligga en icke alldeles obetydlig eftersättning av maskinanskaffningarna på en del håll inom industrien, särskilt då i vissa industrigrupper t. ex. textilindustrien. För hela industrien kan man kanske uppskatta detta eftersatta behov av maskiner till minst 100 milj. kronor, räknat i förkrigsårens priser.¹ Det är givet att denna eftersättning framför allt betingats av importsvårigheterna, då importvolymen för maskiner och apparater i genomsnitt legat 25 % lägre än före kriget. Man synes därför berättigad säga, att industrien här har en viss investeringsreserv, som dock inte är särskilt stor, och som framför allt inte kan väntas ha någon större direkt betydelse för den industriella sysselsättningen efter kriget, eftersom det till största delen är fråga om ett importbehov beträffande maskiner.

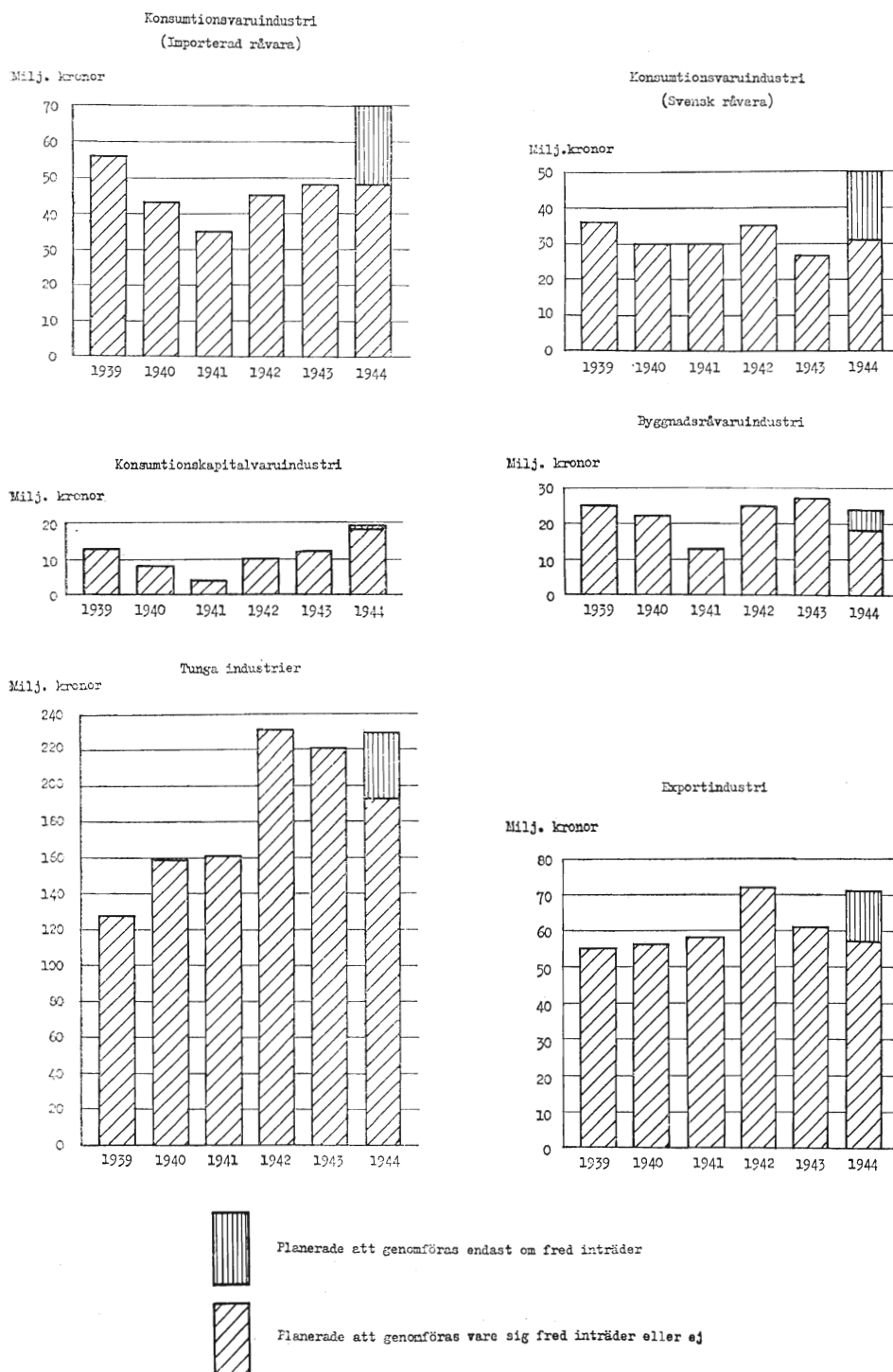
De eftersatta maskinanskaffningsbehov, varom nu talats, borde givetvis komma till synes även i de av industriföretagen redovisade investeringsplanerna för de närmaste åren. Så är dock endast delvis fallet. Visserligen redovisa de industrigrupper, för vilka, enligt vad ovan sagts, ett visst eftersatt maskinanskaffningsbehov kan antagas föreligga, också relativt omfattande investeringsplaner under rubriken »maskiner och apparater», men de mera betydelsefulla konjunkturellt eller strukturellt betingade investeringsbehoven dominera i allmänhet bilden av investeringsplanerna.

Beträffande byggnader och andra anläggningar har däremot underhåll och reparationer sannolikt icke blivit eftersatta i någon större utsträckning trots den brist på arbetskraft och material, som tidvis förelegat.

En uppskattning av de investeringsreserver, som sammanhånga med eventuellt uteblivna möjligheter att under kriget följa med i den tekniska utvecklingen, är naturligtvis omöjlig att ge. Man torde endast kunna säga, att en sådan reserv med säkerhet föreligger, även om den endast till en mindre del kunnat komma till uttryck i de nu redovisade investeringsplanerna, och att den sannolikt kan få en viss betydelse för investeringsverksamhetens utveckling redan under de närmaste efterkrigsåren men framför allt på litet längre sikt.

Sannolikt kan den slutsatsen dragas, att de uppgivna investeringsplanerna icke till någon större del äro uttryck för ett tekniskt betingat eftersatt investeringsbehov, utan främst för vad som här kallats konjunkturellt betingade investeringsbehov. Planerna äro med andra ord främst inriktade på en anpassning av kapaciteten till nya fredliga produktionsuppgifter. Karakteristiskt härför är också, att mycket obetydliga investeringsbelopp redovisats

¹ Det bör observeras, att uppskattningen endast avser ett tekniskt betingat eftersatt behov. I den mån nya investeringsprojekt ej kunnat realiseras överhuvud taget utan måst ställas på framtiden, äro de därigenom ej realiserade maskinanskaffningarna ej här medräknade utan beröras först längre fram.

Diagram 6. Investeringar och investeringsplaner inom olika industrigrupper.

under rubriken »investeringar, beräknade att genomföras under år 1944, endast om kriget fortsätter».

I syfte att underlätta ett bedömande av investeringsreservens karaktär har sammanställts ett diagram, där industrierna sammanförts i olika grupper efter produkternas huvudsakliga användning (diagram 6).¹

Det framgår av detta diagram, att investeringsplanerna äro relativt stora i förhållande till krigstidens investeringar i konsumtionsvaruindustrien och i konsumtionskapitalvaruindustrien, under det att investeringsplanerna ligga lägre i exportindustrien och den tunga industrien, där investeringarna gå kraftigt upp redan under kriget, särskilt dess senare år. Man torde kunna tolka detta förhållande så, att ett visst eftersatt investeringsbehov, i den mening det här är tal om, föreligger inom de industrigrupper, som främst arbeta för hemmamarknaden. Exportindustrien — särskilt cellulosaindustrien — har i motsats till större delen av hemmamarknadsindustrien men i likhet med rustningsindustrien tvingats till betydande investeringar för att kunna anpassa sin produktion efter det under kriget och avspärrningen förändrade läget. Hemmamarknadsindustrien däremot har varit mera benägen att avvakta utvecklingen, särskilt som råvarutillgången på sina håll varit osäker. Delvis torde förklaringen också ligga däri, att många av de industrier, som ingå i konsumtionsvaruindustrien och i konsumtionskapitalvaruindustrien, ha en sådan produktion, som ansetts mindre oundgänglig för folkförsörjningen under krigsåren, med påföljd att de haft svårare att få rätt till material och arbetskraft för investeringar. Inom ifrågavarande industrigrupper torde sålunda i planerna för 1944 och 1945 redovisas ganska många investeringar, för vilka byggnadstillstånd inte erhållits, eller för vilka man inte ansett det lönt att begära dylikt tillstånd.²

Ser man något närmare på de olika industrigrupperna, finner man, att gruppen konsumtionsvaruindustri på utländsk råvarubas är alltför heterogen, för att man skall kunna säga något generellt om investeringsbehoven och investeringsplanerna. Textilindustrien, som är den största av de i gruppen ingående branscherna, har såsom framgår av tabell 4, trots att dess investeringar under kriget på det hela taget varit ganska stora, ett omfattande investeringsprogram både för den händelse kriget fortsätter och för den händelse fred skulle inträda under 1944. Såsom i annat sammanhang nämnts, sammanhänger detta delvis med att maskinanskaffningarna under kriget stött på ganska betydande svårigheter, men även omfattande byggnadsarbeten ingå bland planerna. Samma är förhållandet inom en del andra under gruppen sammanförda branscher.

Beträffande gruppen byggnadsämnesindustri må erinras om, att investe-

¹ Grupperingen har skett på i huvudsak samma sätt som i undersökningen angående sysselsättningsutvecklingen. — Till investeringarna under år 1944 har i diagrammet, utom de »fasta» investeringsplanerna för detta år, hänförts halva investeringsreserven för åren 1944—1945.

² En sammanfattande och systematisk undersökning av mängden, storleken och arten av de byggnadsarbeten, som varit planerade men ej kunnat komma till stånd på grund av tillståndstvängat beträffande sådana arbeten, skulle givetvis här varit av intresse, men har ännu inte kunnat göras.

ringsverksamheten och i samband härmed också rationaliseringen här ofta var mycket betydande åren före kriget, och att därför kapaciteten kan sägas vara i stort sett tillräcklig även för en byggnadsverksamhet av samma betydande omfattning som under åren före kriget. Detta är givetvis anledningen till, att man icke kan tala om några särskilt stora investeringsbehov eller kan vänta sig några omfattande investeringsplaner.

Inom den tunga industrien spela järn- och stålverkens investeringsbehov och investeringsplaner en dominerande roll. Stora investeringar ha visserligen företagits även under de gångna krigsåren, men man synes räkna med, att betydande moderniserings- och rationaliseringsarbeten samt komplettering av anläggningarna komma att krävas. För den starkt differentierade mekaniska verkstadsindustriens del föreligga också betydande investeringsplaner, som dock knappast i någon större utsträckning torde betingas av den tekniska förslitningen utan väl framför allt av tekniska nyheter och förbättringar, berörande såväl produktionsteknik som varuslag.

Till sist må nämnas, att fredsreserven av investeringar praktiskt taget uteslutande ligger hos de enskilda företagen. De statliga industriföretagen redovisa praktiskt taget endast sådana investeringsplaner, som man beräknar att realisera, vare sig fred inträder eller ej.

VII. Slutsatser angående den industriella sysselsättningen under åren närmast efter kriget.

De slutsatser, som i det följande dragas av de verkställda utredningarna, måste betraktas som helt bundna av de inledningsvis uppställda allmänna förutsättningarna. Bland dessa är en av de viktigaste, att försörjningen med råvaror under de båda behandlade efterkrigsåren genom import och inhemsk produktion i allmänhet skall bli tillräcklig för att möjliggöra ett fullt utnyttjande av industriens kapacitet. Så länge begränsningen av importen nödvändiggör, att dyrbar ersättningsproduktion upprätthålles, kommer dock ett knapphetsläge att bestå. I samma mån torde det bli nödvändigt att behålla vissa regleringar av produktion och förbrukning, och konjunkturen kan därmed beräknas få samma prägel som under kriget, med trånga sektioner, som tvinga till en även i fortsättningen omställd produktion. En fortsatt knapphet på fossilt bränsle kommer att verka i samma riktning.

Redan i ett sådant läge kunna emellertid konjunkturförändringar av normal fredstyp ha ett visst svängrum, och allteftersom importmöjligheterna på olika områden ökas, ersättningsproduktionen lägges ner, varuknappheten upphör och regleringarna avvecklas, blir utrymmet för en fri konjunktur allt större.

Under den övergångstid, som kan beräknas följa närmast efter kriget, kommer sålunda sannolikt att råda en viss dualism, vad gäller de faktorer, som i främsta rummet bestämma sysselsättningskonjunkturen. Till en början kom-

mer bilden att domineras av knappheten på varor, men allteftersom importen ökas, träda de gängse konjunkturfaktorerna i förgrunden.

De verkställda utredningarna ha endast i ringa mån varit ägnade att kasta nytt ljus över frågan om *råvaruförsörjningen* efter kriget. Möjligheterna till import ha sålunda genom nyss angivna antagande i huvudsak ställts utanför diskussionen. På en punkt har dock försörjningen med råvaror underkastats en närmare analys, nämligen vad gäller produkter av järn och stål. Beträffande detta område ha de verkställda utredningarna visat, att det inom relativt begränsad tid bör bliva tekniskt möjligt att — under förutsättning av tillräcklig tillgång på fossilt bränsle — öka järnproduktionen i en sådan grad, att en befarad nedgång av importen kan motvägas för flertalet viktigare användningsområden. Som en allvarlig risk kvarstår emellertid, att tillgången på gjutna rör för byggnadsverksamheten samt grovplåt främst för varvsindustrin kan befaras komma att understiga behoven. En fortsatt knapphet på importerat bränsle kan även i övrigt medföra risker för en begränsning i byggnadsindustriens tillgång på råvaror.

Dessa risker för byggnadsverksamheten äro ur sysselsättningssynpunkt desto allvarligare, som utvecklingen inom denna näringsgren måste antagas bli en av de faktorer, vilka i främsta rummet komma att bära upp den fria konjunkturutveckling, som så småningom bör komma att avlösa den första tidens knapphetshushållning. De faktorer, som måste tillmätas den största betydelsen för sysselsättningskonjunkturen, äro nämligen otvivelaktigt å ena sidan exporten samt å andra sidan investeringsverksamheten, varav byggnadsverksamheten är den dominerande delen.

I den nu framlagda utredningen har det av lätt förstådda skäl icke varit möjligt att skapa någon större klarhet rörande *exportens utvecklingsmöjligheter* ens under de relativt godtyckligt valda förutsättningar, som ligga till grund för utredningsarbetet. Inom alla de exportindustrier, som blivit föremål för särskild utredning, har dock den slutsatsen synt ligga utom diskussion, att det — med bortseende från rena katastrofalternativ — får antagas komma till stånd en ökning av exportvolymen utöver den nuvarande starkt nedpressade nivån. Hur långt man vågat sträcka sina förväntningar, har emellertid berott på de antaganden man ansett sig kunna göra angående den handelspolitiska utvecklingen, de köpande ländernas betainingsmöjligheter samt i samband därmed den kreditpolitik på exportområdet, som från svensk sida kan antagas ifrågakomma. Även vid ett försiktigt bedömande av dessa frågor har det emellertid synt sannolikt, att vissa industrier ha att motse en relativt livlig exportkonjunktur. Vad gäller sågade trävaror, synes man sålunda våga räkna med, att exporten och därmed även sysselsättningen kommer att svara mot hela produktionsförmågan. Även inom massa- och pappersindustrin har man ansett sannolikt, att kapaciteten skall bliva relativt väl utnyttjad. Vad gäller verkstadsindustrin, ha företagen själva under växlande antaganden beträffande handels- och kreditpolitiken räknat med en successiv stegring av exporten upp emot förkrignivån. Den nu starkt utbyggda kapaciteten

torde emellertid, om icke hemmamarknadens anspråk på verkstadsprodukter mot förmodan ökas, kunna tillåta en större export än före kriget.

För de traditionella kvalitetsvarorna av järn och stål torde det bli ett tidsödande arbete att återvinna den gamla kundkretsen, men man har anledning hoppas att även finna nya marknader för dessa varor. Under första efterkrigstiden torde man i stället kunna avsätta betydande kvantiteter handelsjärn och enklare manufakturvaror, vilket dock är en för vårt land onormal export. Vid utebliven export av kvalitetsstål får man räkna med risk för arbetsbrist vid kvalitetsstålverken, då dessa anläggningar ej kunna annat än delvis användas för framställning av handelsjärn. Beträffande järn och stål synes under de givna förutsättningarna exportmöjligheterna i hög grad komma att begränsas av möjligheten att importera handelsjärn, alldenstund den inhemska produktionen i gynnsammaste fall täcker landets konsumtionsbehov.

Under de allmänna förutsättningar som uppställts, synes man sålunda kunna räkna med en övervägande gynnsam exportkonjunktur under de första åren efter kriget. En sådan utveckling blir i flera avseenden av betydelse ur sysselsättningssynpunkt, icke endast vad gäller själva exportindustrien. För det första skapas därmed ett högre underlag för den allmänna inkomst- och sysselsättningsnivån. För det andra bör exporten kunna i betydande utsträckning ge ett utbyte i form av importvaror, som möjliggör en ökad sysselsättning för ett flertal industrier och sålunda ökar utrymmet för en konjunkturförbättring på hemmamarknaden. Exporten och det därmed förknippade handelsutbytet blir sålunda i flera avseenden av strategisk betydelse för konjunkturutvecklingen efter kriget. Den måste av detta skäl i jämförelse med faktorer av hemmamarknadskaraktär under åren närmast efter kriget tillmätas en större vikt, än som varit motiverat under förkrigstidens förhållanden.

Vid sidan av exporten måste främst *investeringsverksamheten* bli en utslagsgivande faktor för inkomst- och sysselsättningskonjunkturen efter kriget. Denna verksamhet faller till större delen utanför det industriella området men är i sin helhet av väsentlig betydelse för den industriella sysselsättningen därigenom, att industrien i så stor utsträckning står som leverantör av materiel för all slags investeringsverksamhet. Det har med hänsyn därtill ansetts nödvändigt att uppställa vissa förutsättningar rörande den allmänna utvecklingen på detta område. Beträffande byggnads- och anläggningsverksamheten har det ansetts motiverat att antaga, att dess sammanlagda volym under efterkrigsåren kommer att stiga upp mot förkrigstidens nivå. En genomgång av byggnadsverksamhetens olika delar synes — med reservation för råvarutillgången — bestyrka ett sådant antagande. Bostadsbyggandet har sålunda blivit så starkt eftersatt under kriget, att det måste antagas komma att stiga upp mot förkrignivån. Den industriella byggnadsverksamheten företer att döma av den enquête bland industriföretagen, som verkställts, åtminstone under det närmaste året en hög grad av stabilitet. Reserven av industriella investeringar, avsedda att genomföras vid gynnsam konjunktur under de båda första efterkrigsåren, synes också vara betydande. Även på andra områden ha byggnads- och anläggningsarbeten blivit efter-

satta, och man får väl därför närmast räkna med, att tidvis en trängsel kan komma att uppstå inom det utrymme, som kommer att stå till byggnadsverksamhetens disposition, vad gäller råvaror och arbetskraft. Stiger byggnadsverksamheten sålunda upp till förkrigsnivån, kommer därigenom att uppstå en efterfrågan på varor från järn- och verkstadsindustrien samt den egentliga byggnadsämnesindustrien.

Den utredning, som verkstälts rörande efterfrågan på olika varaktiga konsumtionsvaror, tyder på, att sysselsättningskonjunkturen på detta område efter kriget i hög grad blir beroende av ett uppsving i bostadsbyggandet. Tack vare den goda inkomstkonjunkturen under kriget har visserligen efterfrågan på detta område icke hållits tillbaka i en utsträckning, som svarar mot bostadsbyggandets nedgång. Men en stegring av bostadsbyggandet upp mot förkrigsnivån synes bilda en garanti för en livlig sysselsättning på detta område, särskilt vad gäller tillverkningen av möbler samt andra inventarier och husgeråd.

Även efterfrågan på annan investeringsmateriel, som produceras inom verkstadsindustrien, kan väntas utveckla sig övervägande gynnsamt, och man har därför anledning hoppas, att nedgången av rustningsproduktionen i stort sett skall kunna neutraliseras. De faktorer, som berörts, göra det sannolikt, att man under angivna förutsättningar bör kunna räkna med, att den sysselsättning, som nu uppnåtts inom den tunga industrien, skall kunna i huvudsak vidmakthållas.

Den utveckling beträffande export och investeringsverksamhet, som bör vara att motse under förutsättning att vissa råvarufrågor lösas, kan väntas komma att bilda underlag för en sådan inkomstkonjunktur, att detta i och för sig bör leda till en god sysselsättning inom samtliga konsumtionsvaruindustrier. Om då vidare, såsom i dessa utredningar förutsatts, råvarutillgången kommer att bli tillräcklig för att svara mot denna ökade efterfrågan, bör sysselsättningen inom dessa industrier i stort sett komma att stiga upp mot förkrigsnivån.

Man synes sålunda, under de förutsättningar som uppställts, ledas till den slutsatsen, att de konjunkturörelser på export- och investeringsområdet, som kunna beräknas framträda efter kriget, böra leda till ett närmande till förkrigsnivån av sysselsättningen inom de områden, där den under kriget tvingats ned, d. v. s. främst exportindustrien och de industrier, som baserats på importerad råvara. Detta gäller givetvis endast som ett mycket allmänt omdöme, och en reservation måste göras för tillfälliga rubbningar, som bl. a. kunna komma att sammanhånga med prisutvecklingen.

Frågeställningen kring sysselsättningsproblemet begränsas därmed, såsom inledningsvis antytts, i huvudsak till den ansvällning av personalen, som ägt rum inom den tunga industrien och då främst verkstadsindustrien. Storleksordningen av det sysselsättningsproblem, som här uppstår, när inkallelserna återgå till fredsnivå, har tidigare angivits röra sig om i runt tal 30 000 personer, om sysselsättningen kan upprätthållas vid nuvarande nivå.

De utredningar, som framlagts, visa givetvis icke, att denna personal i fortsättningen icke skulle kunna finna sysselsättning inom den tunga industrien. Detta skulle emellertid förutsätta antingen en ökning av produktionen för hemmamarknaden, utöver vad företagen vågat räkna med under den betraktade perioden, eller en höjning av exporten över förkrignivån.

Vid en överblick över hela arbetsmarknaden synes man emellertid böra bereda sig på, att ett överskott av arbetskraft av denna storleksordning kan komma att behöva placeras på annat håll. En del kan väntas återvända till de arbetsmarknadsreserver, från vilka de mobiliserats, andra — och då särskilt en del av de kvinnor, som fått tillfällig anställning inom verkstadsindustrien — kunna antagas komma att återvända till olika konsumtionsvaru- eller exportindustrier. Andra åter, och kanske en större del, kunna behöva beredas arbete inom andra näringsgrenar, exempelvis byggnadsindustri och transportväsende, som falla utom ramen för denna utredning.

Till slut må anmärkas, att i det föregående uppmärksamheten endast inriktats på de saldoposter för sysselsättningen inom olika industrigrenar, som bli av betydelse för arbetsmarknadsbalansen under övergångstiden efter kriget. Därutöver komma säkerligen att uppstå omflyttnings- och omskolningsproblem av betydande omfattning. För ett bedömande av dessa frågor, som i vissa avseenden äro föremål för undersökning av statens arbetsmarknadskommission i samarbete med institutet, kan den härmed framlagda utredningen endast tjäna som en allmän bakgrund.

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

I anledning av Herr Statsrådets skrivelse av den 5 ds får styrelsen för industriens utredningsinstitut härmed meddela, att institutet är berett att lämna sin medverkan vid utredningarna rörande de ekonomiska efterkrigsproblemen i huvudsak enligt det program, som angivits i statsrådsprotokollet av den 19 mars 1943. Institutet hade redan tidigare uppgjort ett program för vissa utredningar rörande industriens efterkrigsproblem. Planen för detta utredningsarbete sammanfaller nära med de riktlinjer, som angivits i statsrådsprotokollet. I anslutning härtill får institutet föreslå, att de delar av utredningsarbetet, vid vilka institutet skulle medverka, planläggas på följande sätt:

I centrum för utredningsarbetet ställes *sysselsättningen av arbetskraften på det industriella området under åren närmast efter ett vapenstillestånd.*

Det ligger i sakens natur, att utvecklingen av sysselsättningen på olika industriella områden under omställningsperioden icke med någon större grad av exakthet nu låter sig förutberäknas. Detta följer redan av det förhållandet, att möjligheterna för det internationella handelsutbytet efter kriget, vare sig det gäller import eller export, nu icke kunna överblickas. De alternativ, som därvidlag erbjuda sig, äro även alltför många för att kunna i detalj analyseras. Den tekniska utvecklingen kan vidare öppna nya, nu icke påräknade ekonomiska perspektiv. Dessa omständigheter påverka i sin tur exempelvis den industriella anläggningsverksamheten. De komma även att öva inflytande på den statliga ekonomiska politiken, som i sin tur är grundläggande för industriens utvecklingsmöjligheter. På grund av dessa omständigheter måste man redan från början göra klart för sig, att det nu icke är möjligt att för den industriella omställningen efter kriget ställa en mera preciserad prognos och knappast heller att uppställa ett begränsat antal alternativ. Utredningsarbetet kan därför enligt institutets uppfattning icke taga sikte på annat än att analysera och sammanställa så många som möjligt av de förutsättningar, som i sista hand måste påverka utvecklingen, hur denna än i övrigt kan komma att gestalta sig. Institutet har ansett sig redan från början böra klargöra, att man icke bör ställa större krav, än vad här angivits, på resultatet av de föreslagna utredningarna.

Arbetet kompliceras ytterligare därav, att näringslivets olika delar äro inbördes beroende av varandra liksom av statens åtgärder på det penning-, finans-, social- och handelspolitiska området. Så länge dessa näringspolitiska förutsättningar icke äro kända, är det givetvis omöjligt att helt överblicka de industriella utvecklingsmöjligheterna. Institutet förutsätter emellertid, att under det allmänna utredningsarbetets gång större klarhet successivt skall vinnas om näringspolitikens målsättningar.

De utredningar, som institutet är berett att nu igångsätta och redan i vissa delar har påbörjat, omfatta i huvudsak följande frågor:

Grundläggande blir en kartläggning av den nuvarande industriella krigshushållningen med särskilt beaktande av inslagen av rustnings- och ersättningsproduktion. Denna kartläggning kan sedan bilda utgångspunkten för en avvägning av utvecklingstendenserna på olika industriområden. Institutet har träffat överenskommelse med statens industrikommission, att den skall tillhandahålla material för utförande av denna del av utredningsarbetet.

När det gäller att vinna klarhet om utvecklingsmöjligheterna efter kriget inom olika delar av produktionen, måste beaktas, i vilken utsträckning upprustningen kommer att fullföljas. Institutet har utgått ifrån, att man på denna punkt får göra det antagandet, att den nu gällande planen för försvarets utbyggande kommer att fullföljas i oförändrad omfattning. Uppgifter om, vad detta kommer att innebära för den industriella sysselsättningen under de närmaste åren, har institutet för avsikt att inhämta genom kontakt med statens krigsmaterielnämnd, som ställt sin medverkan i utsikt.

Vad gäller exportindustrin har institutet förutsatt, att exportföreningen i enlighet med statsrådsprotokollet kommer att åtaga sig utredningar angående exportmarknadernas utveckling under och efter kriget. Dessa förändringars återverkningar på sysselsättningen inom vederbörande industrier kommer institutet att infoga i sin allmänna översikt över den industriella utvecklingen. Det är institutets avsikt att på detta område intimt samarbeta med exportföreningen.

Institutet måste även vid sitt utredningsarbete stå i nära kontakt med det organ, som handhar utredningen angående Sveriges deltagande i återuppbyggnadsarbetet.

Vad gäller produktionen för hemmamarknaden, komma uppgifter att inhämtas från enskilda industriföretag och branschorganisationer, som kunna tjäna till att belysa utvecklingen efter kriget. Institutet kommer även att utvidga de studier angående de inhemska konsumtionsbehoven, som påbörjats på vissa områden. Vid bedömandet av denna fråga, måste institutet emellertid i flera avseenden bygga på material från andra utredningsorgan. Detta skall i det följande belysas med två exempel:

Av största betydelse för utvecklingen inom vissa industrier blir den framtida byggnadsverksamheten. Enligt det nyss anförda statsrådsprotokollet skall bostadsbyggnandet bli föremål för speciell utredning genom särskilda sakkunniga. Den statliga och kommunala investeringsverksamheten skall enligt samma program inventeras av sakkunniga, som arbeta i samråd med statens arbetsmarknadskommission. Önskvärt vore, att detta arbete utvidgas till att omfatta även de ordinarie statliga och kommunala investeringarna. Ett intimt samarbete med dessa parallella utredningsorgan blir tydligen nödvändigt, om institutets utredningsarbete skall kunna genomföras.

Vid ett bedömande av varvens sysselsättningsmöjligheter blir likaså det material av betydelse, som insamlas genom Sveriges redareförening och kommerskollegium.

Institutet har även för avsikt att, så långt ske kan, med hjälp av vederbörande industrier och branschorganisationer söka analysera frågan om ersättningsproduktionens existensvillkor efter kriget. Det kan emellertid till en början i huvudsak endast bli fråga om att klargöra vissa tekniska och ekonomiska förutsättningar, vilka sedermera, om så visar sig motiverat, få läggas till grund för ett näringspolitiskt ståndpunktsutlåtande.

Såsom redan tidigare antytts, måste det möta stora svårigheter att redan nu fastställa utvecklingen av den industriella investeringsverksamheten efter kriget, d. v. s. vid en tidpunkt, som kan komma att ligga flera år framåt i tiden. Institutet har emellertid för avsikt att söka närma sig detta problem utan att dock kunna utlova att ställa en prognos. Bl. a. skall undersökas möjligheten att göra en inventering av de industriella investeringsobjekt, som av en eller annan anledning under kriget måst ställas på framtiden. Vissa hållpunkter för ett bedömande av investeringsutvecklingen föreligga i de utredningar rörande industriens investeringsverksamhet, som institutet påbörjat, och varav en del kommer att publiceras i konjunkturinstitutets närmaste rapport.

I detta sammanhang må beröras ett investeringsområde, som står på gränsen till det industriella, nämligen industriarbetarnas bostäder.

Frågan om åtgärder för förbättring av industriarbetarnas bostadsförhållanden är sedan ett år föremål för utredning inom institutet i samråd med en kommitté av in-

dustrimän. Utredningen, som kommer att framläggas inom en nära framtid, är bland annat avsedd att ge en överblick över den behovsreserv, som föreligger på detta område. Vissa av dess resultat torde kunna infogas i den planerade efterkrigsutredningen.

Vid behandlingen av sysselsättningsproblemet inom industrien förutsätter institutet, att arbetet kommer att ske i intimt samråd med statens arbetsmarknadskommision. Arbetsfördelningen mellan institutet och kommissionen torde lämpligen bli den, att institutet utför en mera fördjupad analys av det *industriella* sysselsättningsproblemet, och att de resultat, som därvid framkomma, sedermera infogas i den *allmänna* översikt över sysselsättningen, som uppgöres av arbetsmarknadskommisionen.

Vad gäller sysselsättningen i skogen, komma av institutets utredningsarbete sannolikt att framgå vissa uppgifter, som kunna läggas till grund för ett bedömande av skogsindustriens behov av timmer och massaved efter kriget. Dessa uppgifter torde få infogas i det utredningsarbete rörande sysselsättningen i skogen, som handhaves av arbetsmarknadskommisionen.

Vid sitt studium av den industriella sysselsättningen har institutet även för avsikt att beröra de kvalitativa arbetsmarknadsproblem, som komma att uppstå vid en omställning till fredsproduktion. Dessa problem komma på ett särskilt tillspetsat sätt att göra sig gällande på vissa orter, med omfattande rustnings- eller ersättningsproduktion. Institutet kommer enligt överenskommelse med statens arbetsmarknads-kommision att i samarbete med denna söka tränga dessa frågor närmare in på livet.

Slutligen får institutet meddela, att dess direktör, docent Ingvar Svennilson, utsetts att, på sätt som anges i statsrådsprotokollet, representera institutet vid gemensamma överläggningar i berörda frågor.

Uppljningsvis må vidare nämnas, att institutets styrelse utsett undertecknad att som ordförande leda dess överläggningar rörande de här berörda efterkrigsproblemen.

Stockholm den 22 april 1943.

GUSTAF SÖDERLUND

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till departementschefen den 28/1 1944	3
I. Industriproduktionens inriktning före kriget	5
II. Förskjutningar i industriens sysselsättning under kriget	9
III. Det aktuella sysselsättningsproblemets innebörd	14
IV. Allmänna förutsättningar för industrikonjunkturen efter kriget.....	16
V. Sysselsättningsproblemen inom olika industrier.....	20
VI. Industriens investeringsreserver och investeringsplaner	35
VII. Slutsatser angående den industriella sysselsättningen under åren närmast efter kriget	45
Bilaga: Skrivelse till departementschefen den 22/4 1943	50
